АВТОМАТИК СТАНЦИЯ «ЛУНА-9» БЕЛГИЛАНГАН ПРОГРАММАНИ МУВАФФАҚИЯТЛИ БАЖАРДИ

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ТОШКЕНТ ҲАҚИҚАТИ

ЎЗБЕКИСТОН КП ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ ВА ШАҲАР КОМИТЕТЛАРИ, МЕҲНАТКАШЛАР ДЕПУТАТЛАРИ ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ ҲАМДА ШАҲАР СОВЕТЛАРИНИНГ ОРГАНИ

13 ЙИЛ ЧИҚИШИ

№ 27 (3255).

8 февраль

СЕШАНБА

1966 йил

Баҳоси 2 тийин

ТАСС АХБОРОТИ — БУЮК ҒАЛАБА

5 февралда Москва вақти билан соат 19 дан соат 20-41 минутга қадар «Луна-9» автоматик станцияси билан радиоалоқа сеанси ўтказилди, шу билан «Луна-9» автоматик станцияси ёрдамида Ойни тадқиқ қилиш учун мўлжаллланган программа поёнига етказилди.

«Луна-9» станциясидан олинган телевизион суратлар мисли йўқ суратлар бўлиб, олимларнинг дастлабки хулосаларига қараганда, Ой юзасининг структурасини ва хусусиятларини аниқламоқ учун ниҳоят даражада илмий қимматга эгадир.

ЭЛГА ХИЗМАТ — ОЛИЙ БУРЧ!

Улкан заводлар, салобатли фабрикалар, азим нурхоналар, бепоён далалар, фан ва техника даргоҳлари!.. Қаерга борманг, астойдил, меҳр-муҳаббат билан, юрак қўрини, пешана терини тўкиб меҳнат қилаётган мард совет кишиларини кўрасиз. Улар асрлар давомида орзу қилиб келинган эзгу мақсад — коммунизмнинг муҳташам биносини барпо этиш билан банддирлар.

Улуғвор етти йиллик топшириқлари халқ хўжалигимизнинг барча соҳаларида қувончли якунланди. Саноатчиларимиз улкан зафар қучдилар. Деҳқонларимиз пахтачилик тарихида мисли кўрилмаган ютуқларни қўлга киритдилар. Янги беш йиллигимизнинг дастлабки кунлари ҳам қувончли бошланди, «Луна-9» автоматик станциясининг Ойга юмшоқ қўндирилганлиги совет фани ва техникасининг яна бир оламшумул ғалабаси бўлди.

Бирин-кетин зафарлар қучаётганлигимизнинг, ютуқларга эришаётганлигимизнинг боиси бор, албатта. Совет кишилари бахтиёр, бой-бадавлат, фаровон турмуш кечираяптилар. Уларнинг баракали меҳнат қилишлари учун барча шарт-шароитлар муҳайё қилинган. Жонажон Коммунистик партиямиз, Совет ҳукуматимиз ижодкор халқ ҳақида муттасил, оталарча ғамхўрлик қилиб келмоқдалар.

Ўзбекистон Компартиясн Марказий Комитети ва Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг «Ўзбекистон ССР да аҳолига коммунал хизмат кўрсатишни яхшилаш чоралари тўғрисида»ги қарори ҳам меҳнаткаш халқимизнинг турмуш шароитларини янада яхшилашга қаратилган ғоят муҳим ҳужжатдир.

Мазкур қарорда қайд қилинганидек, сўнгги йилларда аҳолига коммунал хизмат кўрсатишни яхшилаш юзасидан республикамизда анчагина ишлар қилинди. Буни ҳаётимизнинг барча соҳаларида, гўзаллашиб бораётган шаҳарларимиз, қишлоқларимиз, посёлкаларимиз қиёфасида яққол кўриш мумкин.

Пойтахтимиз йилдан-йилга ҳусн очмоқда. Қурилиб ишга туширилаётган янги-янги маданий-маиший объектлар, равон кўчалар, трамвай-троллейбус линиялари, «зангори олов», зилол сув оқадиган трассалар пойтахтликлар қувончига-қувонч, ғайратига-ғайрат қўшмоқда. Чирчиқ, Бекобод, Олмалиқ сингари шаҳарларимизни, колхоз ва совхоз марказларини айтмайсизми? Кўпгина колхоз совхозларимизда қад кўтарган меҳмонхоналар, маданий-маиший хизмат кўрсатиш муассасалари, қишлоқ аҳли дидига мос бўлиб тушмоқда. Деҳқон хонадонларида табиий газдан фойдаланилмоқда. Ильич нури порламаган, радио эшитмаган хонадонни топиш қийин бўлса керак. Қишлоқларимиз ободонлашиб, секин-аста шаҳар чиройини кашф этиб бормоқда.

Лекин қарорда айтилганидек, аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш даражаси ҳозирги талабларга тўла жавоб бермайди. Канализация қурилиши сусткашлик билан олиб борилмоқда. Аҳолини суюлтирилган газ билан таъминлашда узилиш бўлиб турибди. Пассажир ташишнинг умумий ҳажмида электр транспортининг салмоғи ҳали ҳам етарли эмас. Коммунал хўжалик объектларини лойиҳалаш билан турли лойиҳалаш институтлари тарқоқ ҳолда шуғулланмоқдалар. Районларда водопроводлар, ҳаммомлар, кирхоналар, меҳмонхоналар қуришга етарли эътибор берилмаяпти.

Шунинг учун Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Совети аҳолига коммунал хизмати кўрсатишга алоҳида эътибор бериб, яқин йиллар ичида коммунал хўжалигини тубдан яхшилаш ва янада ривожлантириш юзасидан катта-катта тадбирларни амалга ошириш зарур деб топдилар.

Шу мақсадда 1970 йилнинг охирига бориб барча шаҳар ва район марказлари, совхоз ва колхозлар сув билан марказлаштирилган тартибда таъминланади. Шаҳар ва шаҳар типидаги посёлкаларда 63 миллион сўмлик канализация тармоқлари қурилади. 2050 километр газ шохобчалари ишга туширилади. Беш йил мобайнида 610 минг квартира, жумладан қишлоқ жойлардаги, совхоз ва колхозлардаги 280 минг квартира газ олади. 3137 километр электр шохобчаси қуриш юзасидан ишлар олиб борилади. 130 километр трамвай ва 240 километр троллейбус линиялар тортилади. Шунингдек ҳаммом-кирхона хўжаликлари, меҳмонхоналар, профилактик устахоналар, йўллар, йўлкалар, кўприклар, қўшқават ўтиш жойлари қуриш ишлари ҳам тубдан яхшиланади.

Бу йилдан бошлаб пойтахтимиз ва областимизда ҳам аҳолига маданий-маиший хизмат кўрсатиш ҳажми анча кенгаяди. Бу йил Тошкентнинг янги турар-жой районларида олтита маиший хизмат кўрсатиш комбинати ишга туширилади. Шаҳримизни ободонлаштириш учун 6,5 миллион сўм маблағ ажратилди. Бу маблағ ҳисобига 1500 минг квадрат метрдан ортиқ кўча, майдон ва тротуарларга асфальт ётқизилади. Пассажирлар ташиш ҳам яхшиланади. Бу йил қўшимча 60 та трамвай вагони, 33 та троллейбус ва 200 дан ортиқ автобус машинаси аҳоли хизматида бўлади. Оқтепа массивида 104 ўринли ҳаммом, Саперний майдонида 362 ўринли меҳмонхона фойдаланишга топширилади. Мавжуд 10.000 квартира газлаштирилади.

Областимизнинг Оҳангарон, Чирчиқ, Олмалиқ, Бекобод, Янгийўл шаҳарларида, Оққўрғон, Бўка, Янгибозор, Тўйтепа ва Алимкент посёлкаларида аҳолига маиший хизмат кўрсатиш комбинатлари ишга туширилади. 50 дан ошиқ автолавка қишлоқ меҳнаткашларига хизмат қилади. Шунингдек, колхоз ва совхозларда «химчистка», кийим-бошларни ремонт қилиш, хўжалик ва уй-рўзғор буюмларини прокатга бериш ишларини ҳам намунали йўлга қўйиш кўзда тутилади.

Бу тадбирларни амалга ошириш осон иш эмас, албатта. Шунинг учун жойлардаги партия, совет, комсомол, касаба союз ташкилотлари, коллективларнинг ҳар бир аъзоси бу ишларни муваффақиятли адо этиш учун бир жон, бир тан бўлиб ишга киришмоқлари, қурилиш ишлари олиб борувчи ташкилотларга ҳартомонлама ёрдам кўрсатмоқлари лозим. Аҳолига коммунал-маиший хизмат кўрсатишни тубдан яхшилаш, шаҳарлар, район марказлари, шаҳар типидаги посёлкалар ҳамда колхоз ва совхозлардаги аҳоли яшайдиган пунктларни ободонлаштириш иши — умумхалқ иши, партиянинг ва барча жамоат ташкилотларининг ишидир. Шу сабабли коммунал қурилиш, шаҳарлар ҳамда аҳоли яшайдиган пунктларни ободонлаштириш ва санитария ҳолатини яхшилаш масалалари партия, совет ва жамоат ташкилотларининг ҳамиша диққат марказида турмоғи керак.

Коммунистик қурилиш йўлида фидокорона меҳнат қилаётган қаҳрамон халқимиз хизматида бўлиш, унинг фаровон, маданий турмуш кечириши учун барча нарсаларни муҳайё қилиб бериш ҳар бир ташкилотнинг, ҳар бир совет раҳбари ва ходимининг энг муқаддас, энг олий бурчидир.

XVII ТОШКЕНТ ШАҲАР ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯСИНИНГ ОЧИЛИШИ ТЎҒРИСИДА

XVII Тошкент шаҳар партия конференцияси шу йил 9 февралда эрталаб соат 10 да Алишер Навоий номидаги ўзбек давлат опера ва балет академик театри биносида очилади.

Делегатлар шу ерда эрталаб соат 8 яримдан бошлаб рўйхатга олинади.

ЎЗБЕКИСТОН КП ТОШКЕНТ ШАҲАР КОМИТЕТИ.

«Луна-9» билан алоқа сеанслари вақтида 4 ва 5 февраль кунлари Ой сатҳининг станциядан кўринган томони тасвирини юбориш давом эттирилди. Ана шу суратларда Ойнинг «Луна-9» станциясидан шарқи-жанубий томонида турган икки қўшни участкаси тасвирланган. Бу суратлар 4 февраль куни эрталаб қабул қилинди. Станция турган Бўронлар океанининг шарқий чеккасида Ой сатҳи анча текис. Станциядан кўринаётган Қуёш Ой горизонти устида 7 градусга яқин баландликда турган. Сурат юбориш вақтида камера горизонт томон ётқизилган эди. Биринчи суратда станциянинг бир қисми кўриниб турибди. Иккинчи суратнинг чап қисмидаги вертикал полоса антенна бўлиб, ўнг томонда станциянинг икки қиррали ойнаси кўриняпти. Бу ойнада Ой юзасининг участкалари акс этган.

МЎЪЖИЗА

«Луна-9» автоматик станциясининг Ой юзасига юмшоққина қўнганлиги тўғрисидаги хабар улуғ юртимизнинг барча кишилари қатори биз кексаларнинг қалбини ҳам олам-жаҳон қувончга тўлдирди. Совет фани ва техникасининг бу буюк янги муваффақияти инсон Ойга изчил йўл очаётганлигининг ёрқин нишонасидир.

Халқимизнинг бу каби ҳар бир жаҳоншумул-тарихий ғалабаси биз кексаларни айниқса тўлқинлантиради, умримизга-умр қўшиб, гўё яшартиради. Чунки биз ана шундай ютуқлар асосини яратишга ҳисса қўшганмиз. Улуғ Октябрнинг бўронли кунлари, ундан кейинги Совет ҳокимиятини мустаҳкамлаш ва сақлаб қолиш учун олиб борилган шиддатли революция жангларида бугун гувоҳи бўлиб турганимиздек буюк зафарларга асос солганмиз. Капитализм дунёсини ларзага келтирган Улуғ Октябрда кураш ва енгиш илмини буюк Лениндан, доно партиядан ўрганган совет халқи мана қарийб эллик йилдан бери зафар устига зафар қучиб келмоқда.

«Луна-9» Советлар элининг Ойдаги вакили. Бу замонамиз фани ва техникасининг киши ақлини шоширибқўядиган ажойиб мўъжизаси. Шундай қувончли дамларда бутун меҳр-муҳаббатимизни муваффақиятларимиз раҳнамоси доно партиямизга, халқнинг содиқ хизматкорлари олимлар, конструкторлар ва инженерларга йўллаймиз.

Қудратилла МАЪЗУМОВ,
1918 йилдан бери КПСС аъзоси.

ФАНГА ҚЎШИЛГАН МУҲИМ ҲИССА

Космосни забт этиш соҳасида олиб борилаётган улкан ишларимиз билан совет халқи чексиз фахрланади. Совет автоматик станцияси «Луна-9»нинг парвоз эттирилиши ва унинг Ой юзасига муваффақиятли қўндирилганлиги ҳам кишини беҳад ҳайратда қолдиради.

Биз медик олимлар ҳам фан аҳллари ва конструкторларнинг бу ижодий жасоратларига қойил қолдик. Ишонамизки, бу эксперимент кейинчалик фаннинг турли соҳалари учун янгиликлар очиб беради. Шунинг учун ҳам бу парвознинг аҳамияти ҳақида жаҳондаги олимлар ҳайратланиб ёзмоқдалар.

Илм-фанимиз ҳамиша равнақ топаверсин. Ойни забт этишда янги муваффақиятларга эришайлик!

А. ОБИДОВ,
Ўзбекистон вакцина ва сиворотка илмий-текшириш институтининг директори, медицина фанлари кандидати.

ИНСОН ЗАКОВАТИ

Планетамиз бўйлаб яна бир хушхабар тарқалди. Жаҳон совет фани ва техникасининг қудратига яна қойил қолди. Ватандошларимиз ақл-заковати билан яратилган «Луна—9» автоматик станцияси Ойга юмшоққина қўнди. Сирли планета ҳақидаги дастлабки маълумотлар олимларимиз лабораториясида ишлаб чиқилмоқда. Энди инсон қадами Ойга тегадиган кунлар узоқ эмас.

А. АБДУФАТТОҲОВ,
Граждан ҳаво флоти учувчиси.

ТАСС АХБОРОТИ — «ЛУНА-9» СТАНЦИЯСИ БИЛАН ЯНА БИР РАДИОАЛОҚА СЕАНСИ ЎТКАЗИЛДИ

«Луна-9» автоматик станциядаги ток манбалари мўлжалдагидан ошадиган бироз электр энергия запасига эга бўлганлигини ҳисобга олиб, «Луна-9» станцияси билан қўшимча суратда икки соатлик радиоалоқа сеанси ўтказилди. Бу радиоалоқа сеанси 6 февраль Москва вақти билан соат 23-37 минутда бошланди.

Алоқа сеанси вақтида станциядан системаларнинг ишини характерловчи телеметрик ахборотлар, станциянинг температура режими ва Ой манзараси баъзи бир участкаларининг такрор телевизион тасвирлари қабул қилиб олинди.

Станциядаги ток манбалари электр энергиясининг бутун запаси амалда ана шу сеанс учун сарф этилди. Шу сабабли «Луна-9» автоматик станция билан бундан кейин радиоалоқа тўхтатилади.

«Луна-9» станцияси билан жами етти марта радиоалоқа сеанси ўтказилиб, бу сеанслар умуман 8 соат 5 минут давом этди.

Қабул қилиб олинган Ой юзасининг ноёб телевизион тасвирлари ва илмий ахборотлар ўрганилади ва тадқиқ қилинади.

Тадқиқотларнинг натижалари матбуотда эълон қилинади.

ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИНИНГ ЙИЛЛИК ЙИҒИЛИШИ

МОСКВА, 7 февраль (ТАСС мухбири). Бугун олимлар уйида очилган СССР Фанлар Академиясининг йиллик умумий йиғилиши фан тарихида буюк воқеа—совет автоматик станциясининг Ойга юмшоққина қўнганлиги ва бевосита ер йўлдошидан дастлабки тасвирлар юборила бошланганлиги билан нишонланди.

Совет фанининг 1965 йилда эришган ютуқларига бағишланган йиғилишни СССР Фанлар Академиясининг президенти академик М. В. Келдиш очди.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ВА СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети «1966 йилда умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқаётган ёшларни ўқитишни кенгайтириш ва халқ хўжалигида ишга жойлаштириш тадбирлари тўғрисида» қарор қабул қилдилар.

Ўрта умумий таълим мактабларида ўқитиш муддати бир йил қисқартирилганлиги ҳамда ўнинчи ва ўн биринчи синфларнинг ўқувчилари 1966 йилда мактабни айни бир вақтда тамомлаб чиқишлари, шунингдек саккизинчи синфларни тамомлаб чиқаётган ўқувчилар кўпайиши муносабати билан КПСС Марказий Комитети ва ССР Иттифоқи Министрлар Совети қарор қилдилар:

1. Иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетлари, ўлка, область, шаҳар ва район партия комитетлари, иттифоқдош ва автоном республикаларнинг Министрлар Советлари, меҳнаткашлар депутатлари ўлка, область, шаҳар ва район Советларининг ижроия комитетлари, министрликлар ва идоралар умумий таълим мактабларини кўплаб тамомлаб чиққан ўқувчиларни ўқишни давом эттирмоқ учун ўқув юртларига қабул қилишни, шунингдек ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда ўқишни давом эттира олмайдиган ёшларга олдин касб ўргатиб, уларни халқ хўжалигининг турли тармоқларида ўз вақтида ишга жойлаштиришни таъминласинлар.

2. 1966 йилда умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқаётган ёшларнинг ўқишни яна давом эттиришлари ва уларга касб ўргатиш учун шарт-шароит вужудга келтириш мақсадида:

— 1966 йилда саккиз йиллик мактабларни тамомлаб чиқувчиларни тўққизинчи синфларга қабул қилиш 1965 йилдагига нисбатан 631 минг киши миқдорида кўпайтирилсин;

— Иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетлари ва Министрлар Советлари умумий мажбурий саккиз йиллик таълимни таъминлаш ва умумий таълим мактабларидан ўқувчиларнинг кетиб қолишларини қисқартиш тадбирларини партия, совет, касаба союз ва комсомол ташкилотлари иштироки билан ишлаб чиқсинлар;

— 1966 йилда ўрта махсус ўқув юртларида кундузи ўқиш учун қабул қилинадиган ўқувчилар 1965 йилдагига нисбатан 124 минг киши кўпайтирилсин;

— асосан кончилик, металлургия ва энергетика ишлаб чиқариши ихтисослари бўйича, химия-технология, радиоэлектроника ва янги техниканинг бошқа ихтисослари бўйича инженер-техник кадрлар тайёрламоқ учун, қишлоқ хўжалик мутахассислари, енгил саноат ва озиқ-овқат саноати мутахассислари, шунингдек халқ хўжалигининг ҳамма тармоқларига экономистлар тайёрламоқ учун 1966 йилда олий ўқув юртларида кундузги ўқишга 1965 йилдагига қараганда 34 минг кўп студент қабул қилинсин;

— профессионал-техника билим юртларида кундузги ўқишга 1966 йилда 1965 йилдагига нисбатан 131,8 минг кўп ўқувчи қабул қилинсин;

Профессионал-техника билим юртларига ўқувчилар қабул қилишда ўрта умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқувчилардан айрим группалар тузиш кўзда тутилсин. Саккиз йиллик мактабларни тамомлаб чиқаётган ўқувчиларни профессионал-техника билим юртларига қабул қилишнинг қисқартирилишига йўл қўйилмасин;

— Ўрта умумий таълим мактабларини тамомлаб чиққан ёшлардан малакали ишчилар тайёрламоқ учун йирик саноат корхоналари, совхозлар, қурилиш ташкилотлари ва бошқа ташкилотлар ҳузурида профессионал-техника таълими органлари системасида техника билим юртлари ташкил этилсин. Мазкур техника билим юртларига 1966 йилда 98,8 минг ўқувчи қабул қилиш плани тасдиқлансин;

— Ўрта мактабларни тамомлаб чиққан ёшлардан саноат, қурилиш, транспорт, алоқа корхоналари, коммунал корхоналарга, совхозлар, колхозларга ҳамда бошқа корхоналар ва ташкилотларга малакали ишчилар тайёрламоқ учун иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советлари, СССР министрликлари ва идоралари (халқ хўжалиги тармоқларининг кадрларга бўлган эҳтиёжини ҳисобга олиб) корхоналарда, шунингдек профессионал-техника билим юртлари ҳузурида (корхоналар, қурилиш ташкилотлари ва бошқа ташкилотлар билан шартномалар тузиб ва уларнинг маблағлари ҳисобидан) ишлаб чиқаришдан ажратилган ҳолда 6 ойгача муддат билан ўқитадиган, энг мураккаб касблар бўйича 1 йил муддатгача ўқитадиган қисқа муддатли кўпгина курслар ташкил қилсинлар.

Ўрта мактабларни тамомлаб чиқаётган ёшлардан мазкур курсларда 1966 йилда камида 40,5 минг кишини қурилиш ишчилари (монтажчилар ва механизаторлар) қилиб тайёрлаш, камида 43 минг кишини савдо ва умумий овқатланиш ходимлари қилиб ва камида 25,6 минг кишини аҳолига маиший хизмат кўрсатиш ходимлари қилиб тайёрлаш плани тасдиқлансин;

(Давоми иккинчи бетда).

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ВА СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

(Боши биринчи бетда).

— Ўрта мактабларни тамомлаб чиққан ва янги қурилишлар жойлашган районларда яшаб турган ёшларга (ўз хоҳишларига қараб) касб ўргатмоқ учун уларни янги ишга тушириладиган корхоналарга ўхшаш мавжуд ишлаб турган корхоналарга ишга юбориш йўли билан ўрта умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқаётган ёшлардан 1967 йилда ва ундан кейинги йилларда ишга тушириладиган корхоналар учун малакали ишчилар тайёрлаш тадбирларини СССР министрликлари ва идролари ишлаб чиқсинлар ва 1966 йилда амалга оширсинлар.

3. Иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советлари, СССР министрликлари ва идоралари, корхоналарнинг, қурилиш ташкилотларининг ва бошқа ташкилотларнинг раҳбарлари ёшларга касб ўргатишни яхшилаш чораларини кўрсинлар. Бунинг учун:

— ишлаб чиқаришда ишчилар тайёрламоқ учун ўқув-ишлаб чиқариш базаси мустаҳкамлансин, ўқув комбинатлари, пунктлари, ўқув-ишлаб чиқариш цехлари, пролетлари, участкалари, устахоналари ва полигонлари тузиш ва уларни кенгайтириш йиллик планларда кўзда тутилсин;

— ўқитиш процессини амалга оширмоқ учун, шунингдек корхоналар ва ташкилотларнинг заказларини ишлаб чиқариш таълими процессида бажариш учун профессионал-техника билим юртларига зарур ускуналар, машиналар, асбоблар ва механизмларни база корхоналарнинг, қурилиш ташкилотлари ва бошқа ташкилотларнинг ҳақ олмай бериб қўйишлари таъминлансин;

— ёш ишчиларнинг зарур профессионал билимларни ва амалий кўникмаларни тезроқ ва яхшироқ эгаллаб олишлари, шунингдек ишларни бажаришда хавфсизлик қоидаларини ўзлаштириб олишлари учун ёшларга ишлаб чиқариш ихтисосларини ўргатишни ташкил этишни яхшилаш юзасидан конкрет тадбирлар ишлаб чиқилсин. Ёшларга касб ўргатиб, уларни тайёрлашнигина эмас, шу билан бирга тўғри тарбиялашни ҳам таъминлай оладиган, тайёргарлиги энг яхши бўлган инженерлар, техниклар ва малакали ишчилар ёшларга касб ўргатиш учун ажратиб қўйилсин.

4. СССР Министрлар Советининг профессионал-техника таълими давлат комитети ва иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советлари:

— саноатда, қишлоқ хўжалигида, қурилишда, транспортда ва аҳолига маиший хизмат кўрсатиш корхоналарида ишлаш учун СССРнинг манфаатдор министрликлари ва идоралари ҳамда ВЦСПС билан келишиб олинган касблар рўйхатига мувофиқ профессионал-техника билим юртларида 3 йил муддатгача ўқитиш йўли билан юқори малакали ишчилар тайёрлашни ташкил этсинлар;

— ишлаб чиқаришнинг ўзида тайёрланаётган ишчиларнинг касблари рўйхати маълум тартибда белгиланаётган вақтда 18 ёшгача бўлган ўсмирларнинг ёшларини ва ўрганаётган касбларнинг мураккаблигини ҳисобга олиб, уларга ишлаб чиқариш таълими бериш муддатлари кўзда тутилсин, лекин бу муддат бир йилдан ошиқ бўлмасин.

5. Янги ташкил қилинаётган техника билим юртларининг ва профессионал-техника билим юртларидаги айрим группаларнинг ўрта мактабларни тамомлаб чиққан ёшлардан бўлган ўқувчиларига белгиланган тартибда стипендия тўлаб турилсин.

6. Белгилаб қўйилсинки, корхоналар ва ташкилотлар томонидан ишлаб чиқаришдан ажратилган ҳолда малакали ходимлар тайёрлаш курсларига юборилаётган ёшлар қайси касбни (лавозимни) ва малакани эгаллаш учун тайёрланаётган бўлсалар, уларга шу касб учун белгиланган ставканинг (лавозим окладининг) 50 процентн тўланади. Бошқа шаҳарлардан келиб, курсларда ўқиётганларга курсга етиб келишлари ва қайтиб кетишлари учун йўл ҳаражатлари белгилаб қўйилган нормаларда тўланади.

7. 1966 йилда умумий таълим мактабларини тамомлаб чиққан, лекин ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда ўқишни давом эттира олмайдиган ёшларни ўз вақтида ишга жойлаштирмоқ учун иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советларига ҳар қайси шаҳар ва район бўйича конкрет тадбирларни икки ой муддат ичида ишлаб чиқиб, ёшларни ишга жойлаштириш топшириқларининг меҳнаткашлар депутатлари Советларининг ижроия комитетлари томонидан корхоналарга, совхозларга, колхозларга, қурилиш ташкилотларига ҳамда шаҳар ва район территориясида бўлган бошқа ташкилотларга (шу ташкилотларнинг қайси идорага қарашли бўлишидан қатъий назар) етказилишини таъминлаш вазифаси топширилсин. Ўрта умумий таълим мактабларини тамомлаб чиққан ёшларни, зарур бўлиб қолган тақдирда (уларнинг хоҳишларига қараб) мамлакатнинг муҳим корхоналари ва қурилишларига ташкилий равишда юбориш кўзда тутилсин.

8. Иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетлари ва иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советлари ўрта мактабларни тамомлаб чиққан ёшлардан камида 500 минг кишини қишлоқ хўжалик органлари, халқ маорифи органлари ва комсомол ташкилотларининг иштироки билан колхозларда, совхозларда ҳамда бошқа давлат қишлоқ хўжалик корхоналарида ишга жойлаштиришни таъминласинлар.

Мазкур ёшларнинг курсларда ва ишлаб чиқаришнинг ўзида механизаторлик, бинокорлик, чорвадорлик касбларини ва қишлоқ хўжалигига зарур бошқа касбларни ўрганиб олишлари учун шарт-шароит яратиб берилсин.

9. Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини тегишли умумий маълумот даражасига эга бўлган ходимлар билан таъминлаш мақсадида СССР Савдо министрлиги ва Центросоюзнинг умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқаётган ёшлардан 314 минг кишига билим юртларида, мактабларда, курсларда ва ишлаб чиқаришнинг ўзида касб ўргатиб, сўнгра уларни 1966 йилда давлат савдоси ва матлубот кооперацияси системасида ишга жойлаш тўғрисидаги таклифлари қабул қилинсин.

10. Умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқаётган ёшларни ишга қабул қилишни кўпайтирмоқ учун шарт-шароит вужудга келтириш мақсадида корхоналар ва ташкилотлардаги ишчилар ва хизматчиларнинг умумий сонига нисбатан 0,5 процентдан 10 процентгача иш ўрни ўсмирларни ишга қабул қилиш учун ажратиб (бронь қилиб) қўйилсин.

СССР министрликлари ва идоралари ҳамда иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советлари ўзларига қарашли корхоналар, қурилишлар ва бошқа ташкилотлар бўйича ўсмирларни ишга қабул қилиш учун халқ хўжалиги тармоқлари бўйича белгиланган миқдор доирасида иш ўринлари броннни тасдиқлаб қўйсинлар.

Меҳнаткашлар депутатлари ўлка, область, шаҳар ва район Советларининг ижроия комитетлари корхоналар, қурилиш ташкилотлари ва бошқа ташкилотларнинг қайси идорага қарашли бўлишидан қатъий назар, уларга шу ташкилотлар учун тасдиқланган бронь доирасида ёшларни ишга жойлаштириш планларини тайинлаб берсинлар.

Республикалар территориясида жойлашган корхоналар, қурилишлар, совхозлар ва бошқа ташкилотларнинг қайси идорага қарашли бўлишидан қатъий назар, уларга мумкин бўлган даражада энг кўп шогирдлик ва ишчилик ўринлари беришни назарда тутиб, ёшларни тасдиқланган брондан ташқари ишга қабул қилиш топшириқларини 1966 йилда белгилаб бериш, мустасно тариқасида, иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советларига рухсат этилсин.

11. Ёшларни ишга жойлаштириш тўғрисида саноат корхоналари ва қурилишлар учун белгиланган планни ҳисобга олиб, ўсмирлар меҳнатига ҳақ тўлаш учун зарур бўлган иш ҳақи фондини тасдиқланган иш ҳақи фонди доирасида 1966 йилдан бошлаб меҳнат бўйича тузилган планларда алоҳида равишда ажратиб бериш вазифаси СССР Госпланига, СССР министрликлари ва идораларига ҳамда иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советларига юклатилсин.

СССР министрликларига ва идораларига ҳамда иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советларига ўсмирлар меҳнатига ҳақ тўлашга ажратилаётган иш ҳақи фондини ишчи ва хизматчиларга тўланадиган иш ҳақининг умумий фонди доирасида кўпайтириш, шунингдек ўсмирлар меҳнатига тўланадиган иш ҳақи фондини, корхоналар ва қурилишларнинг квартал ва ойлик планларига ўзгартишлар киритиш учун белгиланган муддатлардан қатъий назар, ўз қарамоқларидаги корхоналар ва қурилишлар ўртасида қайта тақсимлаш ҳуқуқи берилсин.

12. Саноат корхоналарининг ва қурилиш ташкилотларининг раҳбарларига ишлаб чиқариш таълими жорий қилинган умумий таълим мактабларини, қисқа муддатли курсларни тамомлаб чиққан ёки ишлаб чиқаришнинг ўзида якка-бригада шогирдлиги таълимини олган ва ёши 18 гача бўлган ишчиларнинг мустақил ишлашга ўтган вақтларидан бошлаб дастлабки тўрт ой ичида иш нормаларини тегишли касаба союз комитетлари билан келишиб туриб камайтириш ҳуқуқи берилсин, лекин бу иш нормалари 20 процентдан ортиқ камайтирилмаслиги керак.

Мазкур ёш ишчилар учун камайтирилган иш нормаларини белгилаш билан боғлиқ бўлган харажатлар тегишли корхоналар ва ташкилотларнинг иш ҳақи фондлари доирасидан чиқмаслиги керак.

13. Умумий таълим мактабларини тамомлаб чиқаётган ёшларни ишга қабул қилишдан корхоналарни кўпроқ манфаатдор қилиш мақсадида рентабель ишлаётган енгил саноат ва озиқ-овқат саноати корхоналари ва аҳолига маиший хизмат кўрсатиш корхоналари аҳоли кўп талаб қилаётган маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва аҳолига маиший хизмат кўрсатиш бўйича қўшимча топшириқ қабул қилсалар ҳамда шу муносабат билан ишчилар сонини кўпайтирсалар, 1966—1967 йилларда бундай корхоналарга ошириб бажарилган планнинг ҳар процентн учун тасдиқланган иш ҳақи фондидан ошиқча равишда иш ҳақи фондининг бир процентн миқдорида маблағ бериб туриш СССР Давлат банкига рухсат этилсин.

14. Иттифоқдош ва автоном республикаларда, ўлкалар, областлар, шаҳарлар ва районларда ёшларни ишга жойлаштириш билан шуғулланадиган ҳамда бошқарув органлари ходимларининг умумий сони ва иш ҳақи фонди доирасида штатли ходимлардан иборат кичикроқ аппарати бўлган комиссияни бир ой муддат ичида тузиш иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетлари ва иттифоқдош республикаларнинг Министрлар Советларига тавсия қилинсин. Ёшларни ишга жойлаштириш билан шуғулланадиган бу комиссия республика Министрлар Совети раисининг ўринбосари (ўлка, область, шаҳар ва район ижроия комитети раисининг ўринбосари) комиссия раиси бўлган ҳолда, партия, касаба союз, комсомол ва хўжалик ташкилотларининг, халқ маорифи ва профессионал-техника таълим органларининг вакилларидан иборат бўлиши керак.

18 ёшгача бўлган ишчи ва хизматчини ишдан озод қилиш зарур бўлиб қолган тақдирда, бунинг сабабларидан қатъи назар, корхоналар ва ташкилотлар ёшларни ишга жойлаштириш билан шуғулланувчи шаҳар (район) комиссиялари билан биргаликда ишдан озод қилинган мазкур ёшларни янги ишга жойлаштиришга мажбурдирлар.

15. Ўсмирлар меҳнатини қўлланиш учун етарли имконияталари бўлмаган ўртача катталикдаги ва кичик шаҳарларда ҳамда ишчи посёлкаларида 1966 йилда ва ундан кейинги йилларда:

— янги ишлаб чиқаришларни ривожлантириб ва ишлаб турган корхоналарда янги цехлар ҳамда участкалар ташкил қилиб, буларда асосан ёшларнинг меҳнатидан фойдаланишни;

— катта корхоналарнинг филиалларини ва цехларини очиш, индустриал марказларнинг корхоналари билан кооперация қилиш асосида ўхшаш ва ёрдамчи корхоналар ташкил этишни;

— хом ашё ва материалларнинг маҳаллий манбаларидан, саноат ва қишлоқ хўжалиги чиқитларидан фойдаланиш негизида маҳаллий саноат корхоналарини кенгайтириш, маданий рўзғор моллари, бинокорлик материаллари, сабзавот ва мева консервалари ишлаб чиқаришни, ёввойи мевалар ва резаворлар ҳамда шу кабиларни тайёрлашни ташкил этиш ва кўпайтиришни, шунингдек аҳолига маиший хизмат кўрсатиш корхоналарини, айниқса қишлоқ жойларда ривожлантиришни планлаштирувчи органлар билан биргаликда таъминлаш иттифоқдош ва автоном республикаларнинг Министрлар Советларига, СССР министрликлари ва идораларига, меҳнаткашлар депутатларининг ўлка, область, шаҳар ва район Советлари ижроия комитетларига топширилсин.

16. Иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетлари, ўлка, область, шаҳар ва район партия комитетлари ёшларнинг ишлаб чиқаришга қабул қилинишини, уларга касб ўргатилишини, уларни тарбиялашни ва улар меҳнатидан фойдаланишни касаба союз ва комсомол ташкилотлари билан биргаликда контроль қилиб туришни кучайтирсинлар.

ВЦСПС ва маҳаллий касаба союз ташкилотлари хўжалик раҳбарларининг ёшлар меҳнатини муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунларга риоя қилишларини қаттиқ контроль қилиб туришни таъминласинлар; ёшларга ишлаб чиқариш-техника таълими бериш ҳамда ёшларнинг меҳнат қилиши ва дам олиши учун зарур шарт-шароит вужудга келтириш билан, шунингдек ёшларга зарур маиший шароит яратиб бериш билан боғлиқ бўлган ишларда касаба союз ташкилотларининг ролини оширсинлар.

ВЛКСМ Марказий Комитети ва маҳаллий комсомол органлари мактабни тамомлаб, ишлаб чиқаришга келиб ишлаётган ёшларга меҳнат тарбияси бериш учун комсомол ташкилотларининг масъулиятини оширсинлар, йигитлар ва қизларда касбларни, техника билимларини ва илғор ишчиларнинг иш методларини эгаллашга бўлган интилишни кучайтираверсинлар.

Комсомол органлари халқ маорифи органлари билан бирга ўрта умумий таълим мактабларида ёшларга маълум бир касбни ўргатиш ишини кучайтирсинлар, бу ишда ёшларни қурилишда, қишлоқ хўжалигида, савдо ва умумий овқатланиш корхоналарида, шунингдек аҳолига хизмат кўрсатиш билан боғлиқ бўлган бошқа тармоқларнинг корхоналарида ишлашга тағин ҳам кенгроқ тортиш назарда тутилсин.

АТЕИСТИК ПРОПАГАНДАНИ КУЧАЙТИРАЙЛИК

Партия программасида белгилаб берилган муҳим вазифалардан бири коммунизм кишисини тарбиялаш масаласидир. Чунки жамият аъзоларининг онглилиги қанчалик юқори бўлса, уларнинг коммунизм моддий-техника базасини вужудга келтиришдаги, меҳнатнинг коммунистик формаларини ва кишилар ўртасида янгича муносабатларни ривожлантиришдаги ижодий активликлари шунчалик тўла ва кенг ривож топади, демак коммунизм қурилиши вазифалари жадал ва муваффақиятли ҳал қилинади.

Коммунизм кишисини тарбиялашдек қийин вазифа ўтмиш сарқитларига қарши курашни кенг авж олдиришни талаб этади. Бунда илмий-атеистик пропаганда айниқса муҳим роль ўйнайди. Тарбиянинг бу соҳасига «Билим» жамияти Тошкент область ташкилоти ҳам жиддий эътибор бериб келмоқда.

Илмий-атеистик пропагандада савол-жавоб кечалари, илмий тажрибалар асосида ўтадиган тематик кечалар, йирик олимлар, мутахассислар билан учрашувлар, «мўъжизасиз мўъжизалар» кечалари, динга ишонувчилар билан яккама-якка иш олиб бориш каби формалардан фойдаланиш яхши натижалар беряпти.

Яқинда Юқори Чирчиқ районидаги «Ленин йўли» колхозида «Фан ва дин» деган темада ўтказилган савол-жавоб кечаси диққатга сазовордир. Кечани чет тиллар педагогика институти фалсафа кафедрасининг мудири, фалсафа фанлари кандидати П. Ҳамидов, республика илмий атеизм уйининг илмий ходимлари Н. Хўжаев, С. Рашковская, атеист-лектор Б. Ковальчук, Тошкент политехника институти фалсафа кафедраси ўқитувчиси А. Нишонов ҳамда Ўзбекистон ССР Фанлар академияси химия институтининг старший илмий ходими, химия фанлари кандидати М. Абдураҳмонов ўртоқлар олиб боришди. Қишлоқ меҳнаткашларидан тушган «Дин зарарли бўлса нима учун диний мадрасалар мавжуд?», «Коммунистлар партиясининг динга муносабати қандай?», «Будда динига кимлар эътиқод қилади?», «Мавжуд динларнинг қайсилари жаҳон динига киради?», «Ўрта Осиё халқлари ислом динидан аввал қайси динга эътиқод қилган?» каби қатор саволларга олимлар тўлиқ, илмий асосланган жавоб бердилар. Ўтказилган химиявий тажрибалар вақтида руҳонийлар ҳийла-найрангини фош қилувчи «мўъжизалар» оддий химёвий моддалар ёрдамида намойиш қилиб кўрсатилди, уларнинг сабаби ва моҳияти тўла тушунтирилди.

Бундай қизиқарли кечалар шу районнинг «Коммунизм» ва «Гулистон», Ўрта Чирчиқ районидаги 2-«Оҳангарон» совхозида, Янгийўл районидаги «Коммунизм», Калинин районидаги Ильич, Навоий номли колхозларда ҳам бўлиб ўтди.

Кейинги вақтларда колхоз ва совхозларда «Саломатлик куни» ўтказиш одат тусига кириб бормоқда. Бу ишда Тошкент медицина институтининг профессор ҳамда ўқитувчилари яқиндан ёрдам бермоқдалар. Бўка, Калинин, Орджоникидзе районларида ўтказилган «Саломатлик куни»да профессорлардан С. Шамсиев, В. М. Мажидов, доцентлардан С. А. Долимов, Р. А. Копкаева, А. Б. Баҳодиров, И. Фозилов ва бошқа медиклар актив иштирок этишди.

«Билим» жамиятининг шаҳар ташкилотлари ҳузуридаги илмий-атеистик секциялар ҳам бир мунча намунали ишлар қилмоқдалар. Масалан, «Билим» жамияти Янгиобод шаҳар ташкилоти атеистик секциясининг 12 актив аъзоси бор. Улар пухта тузилган план асосида иш олиб бормоқдалар. Секция яқинда илмий-атеизм бўйича семинар ўтказди. Секциянинг ҳар бир аъзосига муайян оилалар бириктиб қўйилган. Улар оилаларда динга ишонувчи кишилар билан яккама-якка иш олиб бордилар. Жумладан оилаларда 70 га яқин атеизмга оид суҳбат ўтказилди. Шаҳарда мунтазам ишлаб турган атеистик радио лекторий ҳам тарбия ишига яхши кўмак бермоқда.

Олмалиқ «Билим» жамияти ташкилоти ҳузуридаги атеистик секция фаолиятидан ҳам ана шундай ижобий фактларни келтириш мумкин. Секция аъзолари бўлган ўқитувчи ва врачлар атеистик тарбия ишига ижобий ёндошадилар. «Ёш атеистлар клуби» мунтазам ишлаб турибди. Машғулотлар план асосида ойида бир марта ўтказилади. Ҳар бир машғулотдан кейин, шу темага оид илмий-оммабоп кинофильмлар намойиш қилинади. Машғулотлар қизиқарли бўлгани учун ёш атеистлар клубига келувчилар сони кун сайин ортмоқда.

Жойларда илмий-атеистик пропаганда олиб боришда, ўша ерда диннинг таъсири қай даражада эканлигини аниқлаб олиш лозим. Бу эса атеистик пропагандани қаерда қандай ташкил этишни, бунда кўпроқ нималарга эътибор бериш зарурлигини билиб олишга ёрдам беради. Шу мақсадда динга ишонувчилар составини социалогик нуқтаи-назаридан ўрганишни кўзда тутган 15 саволдан иборат беш мингта анкета тайёрлаб жойларга юборилди. Анкетани жўнатишдан олдин область «Билим» жамияти атеистик секциясининг актив аъзоларидан бир группаси жойларга бориб бир кунлик семинар ўтказдилар. Семинар давомида атеистик пропаганда олиб бораётган ва ҳар бирига 10—15 хонадон бириктиб қўйилган сиёсий ташкилотчиларга юқорида айтилган анкетани тўлдириш йўллари тушунтирилди.

Бу тадбир туфайли илмий-атеистик пропагандага областимизнинг қайси район ва қишлоқларида кўпроқ аҳамият берилаётганлиги ҳамда қаерларда илмий-атеистик пропаганда ўз ҳолига ташлаб қўйилганлиги аниқланди. Масалан, Калинин районининг Зангиота территорияси, Бўка районининг Пискент қишлоғи, Орджоникидзе районининг Бўстонлиқ ва Бурчмулла қишлоқларида илмий-атеистик пропаганда ўз ҳолига ташлаб қўйилганлиги маълум бўлди.

Ҳақиқатан ҳам областда, айниқса қишлоқ жойларда атеистик пропаганда юксак талаблар даражасида олиб бориляпти, деб бўлмайди. Меҳнаткашларни атеистик руҳда тарбиялаш соҳасида расмиятчиликка йўл қўйилмоқда, кўп ҳолларда динга қарши пропаганда ишлари анча паст савияда ўтказилмоқда. Атеистик пропаганда асосан дин таъсиридан қутилган кишилар орасида ўтказилаётир, диндорлар эса динга ишонувчилар ўртасида бемалол иш олиб боряпти. Бу нуқсонлар илмий-атеистик пропаганданинг таъсирчанлигини камайтиради, меҳнаткашларнинг кўпчилик қисмини атеистик тарбиядан четда қолдиради.

Атеистик пропаганданинг таъсирчанлиги ва жанговарлигини ошириш, атеистларга методик ёрдам кўрсатиш мақсадида республика илмий методика совети ва «Билим» жамияти область ташкилоти томонидан бир йиллик халқ университетлари, атеист пропагандистлар курси ташкил этилди. Шунингдек, атеизм мактаблари учун «Илмий-атеизм асослари» бўйича 48 соатлик программа, «Ислом ва оила», «Ислом дини ва хотин-қизлар», «Машҳур совет педагоглари атеистик тарбия ҳақида», «Диндорлар билан яккама-якка иш олиб бориш методикаси», «Кечки ишчи-ёшлар мактабида ўқувчиларни атеистик руҳда тарбиялаш», «Астрономия ва дин», «Диний урф-одатлар ва уларнинг зарари» каби лекция текстлари тайёрлаб, жойларга юборилди.

Илмий атеистик пропагандага клублар, кутубхоналар, музейлар ва бошқа маданий-оқартув муассасалари ўз ҳиссаларини қўшмоқлари керак. Бу соҳадаги ишнинг юқори савияда бўлиши кадрларга, пропагандист, лектор ва агитаторлар маҳоратига боғлиқ. Илмий-атеистик пропаганда олиб борувчи кадрлар сафини тўлдириб боришга партия ташкилотлари жиддий эътибор бермоқлари лозим. Ҳар бир шаҳар ва район марказларида илмий-атеизм халқ университетлари, атеизм мактаблари, атеистик кадрлар тайёрлайдиган курслар ташкил қилиш мақсадга мувофиқдир. Бинобарин, шаҳар ва район партия комитетларидан атеистик пропаганданинг аҳволини мунтазам назорат қилиб туриш талаб этилади.

Ғ. ШОКИРОВ,
«Билим» жамияти Тошкент область ташкилотининг референти.

ФОТОЛАВҲАЛАР

ЎЗБЕКИСТОН трактор-йиғув заводи коллективи янги йилнинг дастлабки ойини муваффақиятли якунлади. Юзлаб тракторлар қишлоқларга томон йўл олди. Ҳозир тракторсозлар металл ва материаллардан тежаб-тергаб фойдаланиш бўйича катта юришга отланган. Тежамкорлар сафида асбобсозлик цехи шлифовкачиси, коммунистик меҳнат зарбдори, коммунист Владимир Николаевич Самарин ҳам бор. Пешқадам ишчи шу кунларда деталларга ишлов бериш сифатини яхшилаш билан бирга смена топшириқларини ҳам ортиғи билан адо этяпти. Юқоридаги суратда: ўртоқ В. Самарин иш устида.

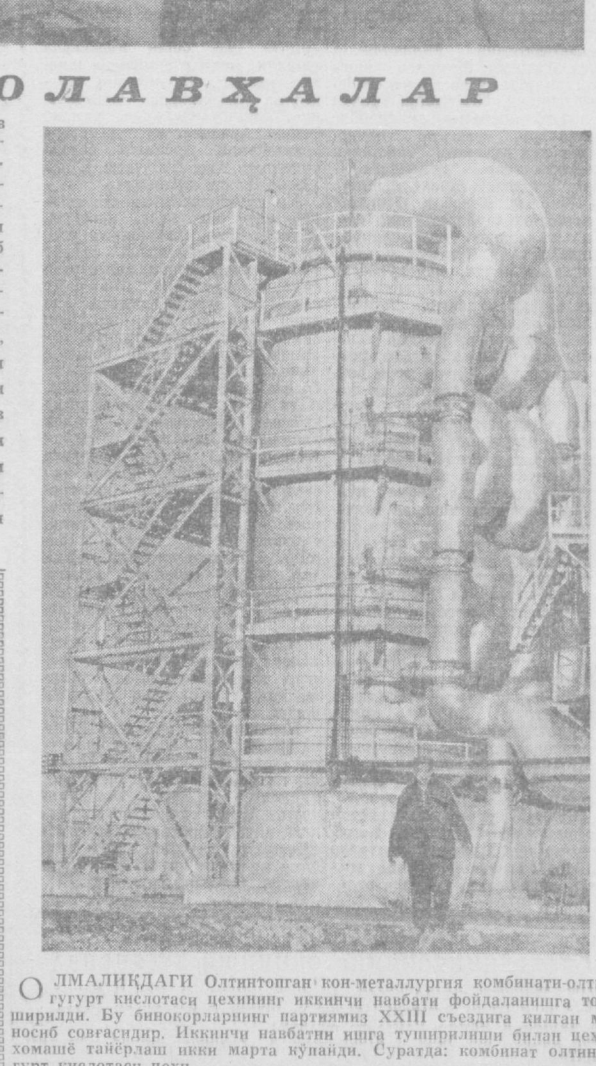

ОЛМАЛИҚДАГИ Олтинтопган кон-металлургия комбинати-олтингугурт кислотаси цехининг иккинчи навбати фойдаланишга топширилди. Бу бинокорларнинг партиямиз XXIII съездига қилган муносиб совғасидир. Иккинчи навбатни ишга туширилиши билан цехда хомашё тайёрлаш икки марта кўпайди. Суратда: комбинат олтингугурт кислотаси цехи.

М. Нуриддинов ва Г. Пун фотолари (ЎзТАГ).

РАСМИЙ ХАБАРЛАР

САМИМИЙ ТАБРИКЛАР

Инсоният тарихида биринчи бўлиб совет автоматик станцияси Ойга муваффақиятли қўндирилганлиги муносабати билан Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорний, А. Н. Косигин номига чет эллардан жуда кўп табриклар келмоқда.

Польшадан — В. Гомулка, Э. Охаб ва Ю. Циранкевич; Чехословакиядан — А. Новотний, Руминиядан — Н. Чаушеску, К. Стойка ва Ион Георге Маурер, Венгриядан — Я. Кадар, И. Доби ва Д. Каллаи; Монголия Халқ Республикасидан — Ю. Цеденбал ва Ж. Самбу; Германия Демократик Республикасидан — В. Ульбрихт, В. Штоф, И. Динман ва Э. Корренс, Югославиядан — Иосип Броз Тито табрик телеграммалари юборишди.

Франция президенти Ш. де Голль, АҚШ президенти Линдон. Б. Жонсон, Буюк Британия Бош министри Г. Вильсон, Ҳиндистон президенти С. Радхакришнан, Эфиопия императори Хайле Селассие табрикномалар юборишди.

Франция Компартияси, Италия Компартияси, Чили Компартияси, Канада Компартияси, Кипр Меҳнаткаш Халқ Прогрессив партияси, Аргентина Компартияси раҳбарлари КПСС Марказий Комитетига телеграммалар юбориб, самимий қутладилар ва янги муваффақият тиладилар.

Ҳиндистон коммунистларига қутлов

КПСС Марказий Комитети Ҳиндистон Коммунистик партиясининг миллий кенгашига мактуб юбориб, Ҳиндистон Компартияси ташкил топган куннинг 40 йиллиги муносабати билан Ҳиндистон коммунистларини табриклайди ва самимий қутлайди.

Мактубда айтиладики, Ҳиндистон Компартияси ҳинд халқининг империализмга, мустамлакачиликка қарши, миллий мутақиллик ва социал тараққиёт учун олиб борган шонли курашида ҳамиша унинг биринчи сафларида борди. Ҳиндистон Компартияси Ҳиндистон билан Совет Иттифоқи халқлари ўртасидаги дўстликни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш ишига катта ҳисса қўшмоқда. Партиянинг 40 йиллик тарихи шундан далолат бермоқдаки, Ҳиндистон Коммунистик партияси сафларининг марксизм-ленинизм, пролетар интернационализми принциплари асосида жипслашганлиги, ўнг ва сўл оппортунизмга, буржуа миллатчилиги таъсирига қарши олиб борилган муросасиз кураш Компартиянинг ўз ишида муваффақият қозонишини таъминлади. Ҳиндистон Компартияси бошқа қардош партиялар билан бирга халқаро коммунистик ҳаракатнинг бирлиги ва жипслиги учун актив кураш олиб бормоқда. (ТАСС).

ИНСОНИЯТНИНГ БУЮК МУВАФФАҚИЯТИ

БИРИНЧИ АВТОМАТИК СТАНЦИЯ ОЙДА

Ойда биринчи автоматик илмий станциянинг ишга туширилиши — совет олимлари, инженерлари ва ишчилари катта коллективларининг зўр ғайрат ва қатъият билан қилган ишларининг самарасидир.

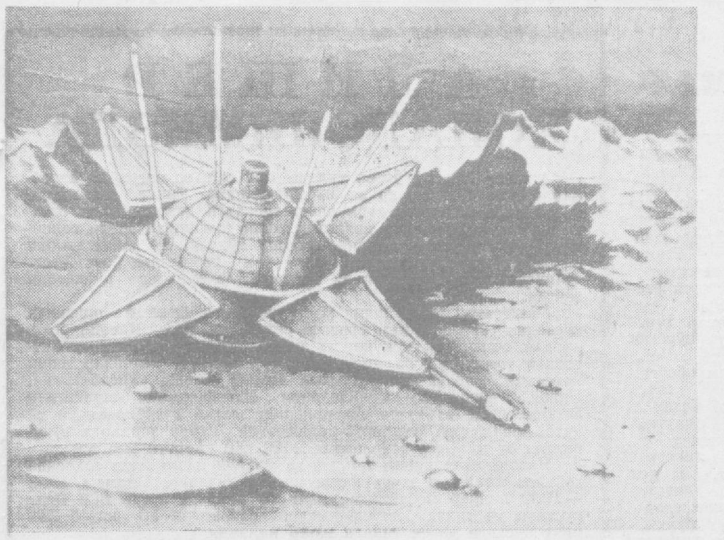

Автоматик станция Ой сатҳида (расм).

«Луна-9» совет автоматик станцияси 1966 йил 3 февраль Москва вақти билан соат 21-45 минут 30 секундда Ойга юмшоқ қўнди. 4 февралда Ердан юборилган командага мувофиқ, станция Ой юзасидаги манзарага назар ташлаб, унинг суратини Ерга юбора бошлади. Инсон қўли билан яратилган космик аппарат тарихда биринчи марта Ойга қўндирилди ва унинг юзасида туриб, илмий маълумотлар юборишга киришди.

Атмосферасиз самовий жисм бўлган Ойга юмшоқ қўниш космонавтиканинг энг қийин техникавий проблемаларидан биридир. Ойда атмосфера бўлмаганлиги сабабли, космик аппаратни қўндиришдан олдин ракета двигатели ёрдами билангина тормозлаш мумкин ва бунинг учун космик аппаратда ёқилғининг анча запаси бўлиши зарур. Бу запас аппаратнинг тормозланиши олдидан шу аппарат вазнининг тахминан ярмини ташкил қилиши лозим.

Космик аппаратни Ойга юмшоқ қўндириш учун тормозланиш бошланадиган моментни бошқариш ва тормозланиш даврида космик аппарат двигателининг тортиш кучини созлашни шундай амалга ошириш керакки, бунинг натижасида космик аппарат ҳаракатининг тезлиги у, Ой юзасига бориб тегишдан бевосита олдин нуль даражага тушиб қолиши лозим. Бу шартларни бажармоқ учун юмшоқ қўндирадиган махсус радиосистема бўлиши ва ҳаракатни юксак даражада аниқ бошқарувчи система бўлиши талаб қилинади.

«Луна-9» станциясини юмшоқ қўндиришга эришишдан олдин Ойга бир қанча станциялар учирилиб, синаб кўрилди. Бу учиришлар траекторияни радио орқали контроль қилиш системасини, станциядаги радиоаппаратларни, астроориентация системасини ва мустақил бошқариш асбобларини табиий шароитда ишлатиб, такомиллаштиришга имкон берди.

Бошқариш аппаратининг тормозланиш вақтида фойдаланилмайдиган қисми иккита осма хоначада жойлаштирилган бўлиб, тормозловчи двигатель ишга туширилиши олдидан ажралиб кетади.

Ойга қўндириладиган автоматик станция герметик (ичига ҳаво кирмайдиган қилиб бекитилган) контейнердан иборат бўлиб, радиосистема (приёмниклар ва передатчиклар) программа-вақт аппаратлари, терморегуляция системаси, илмий аппаратлар, энергия манбалари шу контейнер ичига жойлаштирилади. Станциянинг составида телевизион система бор. Бу система атрофни назора қилиб, Ой юзаси манзарасининг суратларини Ерга юбориб туришни таъминлайди (телевизион система тўғрисидаги батафсил маълумотлар алоҳида эълон қилинади)

Станция Ойга қўниши билан ўз-ўзидан очилиб кетадиган антенналар, станция Ой юзасига тегиш пайтида унга урилишни юмшатадиган амортизация системаси ва қўниш вақтида бўладиган зарблардан телевизион системани сақлаб қоладиган ва станциянинг Ой юзасида мустаҳкам ўрнашиб олишини таъминлайдиган металл парраклар — мана шуларнинг ҳаммаси станция корпусига ўрнатилган.

Станциянинг ҳаракатлантирувчи установкаси ёқилғи юборилиб турадиган насос системали ракета двигателидан, двигатель ишлаётганида учишни стабиллаштирмоқ учун зарур бўлган бошқарув органларидан ва ёқилғи тўлдирилган баклардан иборат.

Станциянинг бошқарув қисмида гироскопик ва бошқарувчи асбоблар комплекси, учиш вақтида станцияни йўллаб турувчи электрон-оптик аппаратлар, орбитани радиоконтроль қилиш системаси, программ-вақт аппаратлари, юмшоқ қўндирувчи радиосистема, энергия манбалари ва ориентация системасининг микродвигателлари бор.

Биринчи расм. «Луна-9» автоматик станциясининг учиш схемаси.

Автоматик станцияларни Ойга юмшоқ қўндириш системасини такомиллаштириш Ойдаги физик шароит тўғрисида, Ой юзаси ва рельефининг хусусиятлари тўғрисида маълумотлар олишдан иборат жуда муҳим вазифани ҳал қилишга имкон беради.

Ердан туриб Ойни тадқиқ қилиш методлари (оптик ва радиоастрономик методлар) зарур бўлган маълумотларнинг кўп қисмини олишга имкон бермайди. Жумладан, бу методлар Ой юзасининг механик хоссаларини белгилашга ва унинг юзасида чанг қатлами бор-йўқлигини аниқлашга имконият бермайди.

Ичига одам тушган кемани Ойга учиришдан олдин мана шу маълумотларни фақат Ой юзасига автоматик илмий станцияларни қўндириш йўли билангина олиш мумкин. Фақат мана шундай станциялargina Ой юзасини қоплаб ётган қатламнинг мустаҳкамлиги қандай эканлиги тўғрисида, унинг химиявий ва физикавий хоссалари ҳамда бошқа хусусиятлари тўғрисида ишонарли маълумотлар бериши мумкин.

Ойга юмшоқ қўниш — космонавтикани янада ривожлантирмоқ ва одамнинг Ойни ўзлаштирмоғи учун зарур босқичдир.

«Луна-9» станцияси уч асосий қисмдан иборат: буларнинг бири автоматик станциянинг ўзи бўлиб, Ой юзасига имкон борича «юмшоқ» қўндирилиши лозим, токи станцияда ўрнатилган аппаратлар ўзининг ишлаш қобилиятини тўла равишда сақлаб қоладиган бўлсин; станциянинг иккинчи қисми унинг траекториясини йўллаб турадиган ва станция Ойга яқинлашиб бораётганида, уни тормозлайдиган ҳаракатлантирувчи аппаратдан иборат; станциянинг учинчи қисми учишни бошқарувчи аппаратлар жойлаштирилган хоначалардан иборат.

Автоматик системанинг ҳаракатлантирувчи аппаратлар ва бошқарув қисмлари билан конструктив алоқаси шундай бир тарзда ташкил қилинганки, станция Ой юзасига қўнишидан олдинроқ у ҳаракатлантирувчи аппаратдан ажралади ва шу аппарат Ой юзасига тушган нуқтадан нарироққа бориб тушади.

«Луна-9» станцияси Ойга томон учиш траекториясига чиқарилгандан кейин, унинг вазни 1583 килограмм бўлди.

«Луна-9» автоматик станциясининг учиш схемаси 1, 2-расмларда тасвирланган. Бу схеманинг қуйидаги характерли хусусиятлари бор:

— учишнинг биринчи босқичида учирувчи ракета «Луна-9» автоматик станцияни Ер йўлдоши орбитасига ракета блоки билан бирга чиқариб қўйди, бу ракета блоки йўлдошни орбитадан яна тезлаштириб, учириб кетди;

— учишнинг иккинчи босқичида ракета блоки станцияни тезлатиб учириб, Ойга томон учиш траекториясига олиб чиқди;

— учишнинг учинчи босқичида ҳаракат траекторияси тўғрилаб олинди, бу эса автоматик станциянинг Ой юзасида Бўронлар Океанининг олдиндан белгилаб қўйилган текис қисмига бориб тушишини таъминлади:

— учишнинг тўртинчи босқичида станция тормозланди ва унинг Ой юзасига юмшоқ қўниши таъминланди.

«Луна-9» автоматик станциясини учириш учун 1966 йил 31 январь куни белгиланганлигининг сабаби шуки, шу куни Бўронлар Океани районида Ойнинг эрталабки пайти бўлади. Ойнинг эрталабки пайтида температура шароити ҳамда автоматик станциядаги радиотехника ва телевизион аппаратларнинг ишлаш шароити энг қулай бўлади. «Луна-9» станцияси Ойга қўнган пайтда, Қуёшнинг Ой тепасида туриш бурчаги тахминан 3 градус эди.

Ойнинг Бўронлар Океани районидаги эрталабки пайти Ер экваторининг юзаси тепасида Ойнинг нисбатан баландроқ турган ҳолатига тўғри келиши «Луна-9» автоматик станциясининг муваффақиятли учиши учун аҳамияти катта эди. Бу эса Совет Иттифоқи территориясидан Ойнинг радио воситасида бевосита кўриниб туриш даврининг етарли даражада узоқроқ давом этишини таъминлайди.

«Луна-9» автоматик станцияси Ер йўлдоши орбитасига чиқариб қўйилганлигини айтиб ўтган эдик. Бу орбитанинг параметрлари қуйидагича:

— перегейидаги (Ер юзасига энг яқин нуқтасидаги) масофа 173 километр;

— апогейидаги (Ер юзасидан энг узоқ нуқтасидаги) масофа 224 километр;

— орбитанинг экватор юзасига нисбатан оғиши 52 градус чамаси.

Автоматик станция вазнининг энг кўп бўлишичи таъминлашга асосланиб туриб, унинг учиш вақтининг давом қилиши ҳам тахминан 3,5 кун қилиб белгиланди.

Сақланадиган ёқилғининг миқдори, бинобарин эса станциядаги илмий аппаратларнинг вазни ҳам станцияни Ер йўлдоши орбитасидан тезлатиб учиришга, ҳаракат траекториясини тўғрилашга ва Ой юзасига яқинлашганда, станцияни тормозлашга сарфланадиган энергиянинг миқдорига боғлиқ.

Ер—Ой траекторияси бўйлаб учиш муддати қисқартирилган сари, станцияни Ерга яқин масофада учириб олиб кетишга ва Ойга яқинлашганда уни тормозлашга ёқилғининг сарфланиши кўпая беради. Масалан, учиш 3,5 кун давом қилган тақдирда, Ой юзасига яқинлашганда, тезликни камайтириб, секундига 2600 метрга келтириш зарур, учиш 2,5 кун давом этган тақдирда, бу тезликни қарийб 2800 метрга келтириш зарур. Аммо, станцияни Ерга яқин масофадан учириб кетишга ва Ойга яқинлашганда, уни тормозлашга ёқилғининг сарфланиши қисқарганида, траекторияни тўғрилаш учун ёқилғининг сарфланиши кўпаяди, чунки учиш муддати кўпайиши натижасида станцияни орбитага чиқаришдаги нуқсонларнинг станция траекториясининг Ойдан четга бурилишига таъсири анча кўпаяди.

Қилинган ҳисоблар натижасида шу нарса аниқландики, учиш муддати 3-4 кун чамаси бўлганида, автоматик станциядаги илмий аппаратларнинг вазни энг кўп бўлар экан. Учиш муддатини (3,5 кунлик муддатни) узил-кесил танлаб олиш чоғида шундай талаб ҳисобга олиндики, бу талабга кўра, станция Ойга қўнаётган пайтда ва қўниб бўлганидан кейин бир оз вақтгача у бошқарув пункти горизонти тепасидаги кульминация нуқтасига яқинроқда туриши керак.

«Луна-9» автоматик станцияси шу йил 31 январда Ойга томон учиш траекториясига олиб чиқилди. Ер юзасида туриб космик алоқа қиладиган пунктлардаги асбоблар воситасида шу йил 31 январдан 1 февралга ўтар кечаси станция траекторияси ўлчаб кўрилган эди. Шу ўлчашлар натижасида автоматик станция Ой марказидан тахминан 10 минг километр наридаги траектория бўйлаб учиб бораётганлиги аниқланди. Ердаги команда-ўлчов комплекси станциянинг ҳақиқатдаги ҳаракати тўғрисида олинган маълумотларга асосланиб, унинг йўлини тўғрилаб бериш учун керакли асосий маълумотлар — тўғриловчи импульснинг қандай бўлиши ва унинг йўналиши тайёрлаб қўйилди, бу маълумотлар радио орқали станцияга шу йил 1 февралда юборилди. Ердан берилган радиокоманда орқали станция йўлини тўғрилаш сеанси бошланди. Станциядаги ҳамма системаларнинг шундан кейин мана шу сеанс вақтидаги иши станцияда жойлаштириб қўйилган автоматик программада белгиланган тарзда автоматик равишда бора берди.

Тўғрилаш сеанси бошланган вақтда, махсус оптик система ва микродвигателлар ёрдамида станция Қуёшга томон йўналтириб қўйилган эди. Шундан сўнг, станциянинг Қуёшга томон йўналиши сақланиб қолган ҳолда, оптик асбоблар ёрдамида Ойга томон йўналиш йўли кидириб топилди ва станция Ойга томон шундай йўналтириб қўйилдики, натижада ҳаракатлантирувчи установканинг ўқи Ойга томон перпендикуляр сатҳда турди. Астроориентация системасидаги оптик трубанинг станция корпусига нисбатан мавқеи Ердан берилган команда билан шундай ҳолатга келтирилдики, натижада двигатель ўқи лозим бўлган ҳолатни олди.

Тўғрилаш ишлари тамом бўлганидан кейин 1 февраль соат 22-29 минутда ҳаракатлантирувчи установка ишга туширилди.

Тезликни тўғриловчи команда станцияга юборилганидан кейин, бошқарувчи система двигателнинг ишини тўхтатди.

Мана шундай тўғрилаш натижасида «Луна-9» автоматик станциясининг ҳаракат тезлиги керакли томонга қараб ўзгартирилиб, секундига 71,2 метрга келтирилди, тўғриланган траектория эса, Бўронлар Океани районида Ойга қўниш учун ҳисоблаб қўйилган нуқтага йўлланиб қолди.

Ой юзасига белгиланган даражада аниқ қўнишни таъминламоқ учун ҳаракат территорияси ниҳоят даражада аниқ қилиб тўғриланиши зарур. Чунончи тезликни тўғрилашда бу тезликнинг секундига 0,1 метр нари-бери бўлиши Ой юзаси мўлжалланган нуқтадан 10-15 километр нари-берига бориб тушишга олиб келади. Ойга томон перпендикуляр бўлган юзадаги тезлик векторининг 1 бурчак минут нари-бери бўлиши Ой юзасига қўниш нуқтасининг ҳам тахминан шундай нари-бери бўлишига олиб келади.

Тўғрилаш ишлари ўтказилгандан кейин, Ердаги ўлчаш пунктларидан туриб яна ўлчаш сеанслари ўтказилди. Бу ўлчашлар тўғрилаш ишлари юксак даражада аниқ бўлганлигини тасдиқлади.

Учишнинг охирги босқичига — тормозлашга ва Ой юзасига юмшоқ қўнишга тайёргарлик бошланди. Траектория ўлчашларининг натижаларига қараб координация-ҳисоблаш марказида тормозланиш учун асос қилиб олинадиган маълумотлар: тормозланиш импульсининг қандай бўлиши, астроориентация системасини созлаш ва тормозловчи двигатель ишининг бошланиш моментига қандай тузатишлар киритиш ҳисоблаб чиқилди. Тормозлаш сеансини ўтказмоқ учун асос қилиб олинган маълумотлар 3 февраль соат 16 да радио орқали станцияга юборилди.

Станция билан алоқа сеанслари вақтида траектория ўлчовларини ўтказиш ва асосий маълумотларни юбориш билан бир қаторда, станциядаги системаларнинг ишлашга тайёр бўлиб туриши ва қандай ишлаш кераклиги, станциянинг температура режими ва унинг айрим хоначаларидаги босим тўғрисида телеметрик информацияга радио орқали юборилди. Станция Ойга яқинлашаётган вақтда, уни қўндиришга тайёрлаш ишлари бошланди. Станцияни тормозлаш учун белгилаб қўйилган вақт моментида станцияни шундай йўллаш керак эдики, натижада двигателнинг орқа томони Ойга томон тўғриланган бўлиши лозим эди. Станция Ойга бориб тушишидан бир соат олдин оптик воситалар ёрдамида у Ойга томон тўғрилаб қўйилди.

Бунинг учун гиперболик траекториялар тутамининг хоссаларидан биридан фойдаланилди: двигателни ишга тушириш даражаси олдиндан белгилаб қўйилган бўлса, бу даражанинг юксак нуқтаси билан Ойнинг маркази ўртасида шундай масофа бўладики (тахминан 8500 километр), бу масофада Ойнинг марказига йўналиш тормозланиш бошланганида, двигателдаги тортиш кучининг зарур йўналишига тўғри келиб қолади. Шуни айтиб ўтиш керакки, бу масофада ҳисоблаб қўйилган траектория билан ҳақиқатда эришилган траектория ўртасидаги фарқнинг катта-кичиклигига боғлиқ бўлмайди, дейиш мумкин.

Вақтнинг белгиланган моментида, яъни 8300 километр чамаси баландликда станция ва унинг ҳаракатлантирувчи установкаси Ой вертикалига қатъий қилиб йўллаб қўйилди. Сўнгра, Қуёшни ва Ерни кузатувчи оптик датчиклар ёрдамида бу йўналиш тахминан бир соатгача — тормозловчи двигатель аппаратлар ишга тушгунча сақланиб турди.

Энг муҳими шуки, «Луна-9» станциясида фойдаланилган усул, яъни тормозлашни бошлашдан олдин станцияни йўллаб қўйиш усули двигатель ўқининг тезлик векторига қараб йўллашни мустақил равишда бошлаб юборишни таъминлайди.

Ой юзасидан тахминан 75 километр баландликда, Ойга қўнишга 48 секунд қолганида, радиовисотомердан берилган команда билан тормозлаш двигатели ишга туширилди. Қўниш участкасида фойдаланилмайдиган аппаратлар билан бирга иккита хонача двигатель ишга туширилишидан олдин станциядан ажралди. Двигатель ишлаб турган вақтда, амортизация системаси Ойга қўнишга тайёр қилиб қўйилди. Қўнишни бошқариш системаси тезликни камайтириб, секундига 2600 метрдан Ой юзасига жуда яқинлашиб қолган онда секундига бир неча метрга келтириб қўйди.

Ой юзасига етай деб қолган пайтда, автоматик станция амортизация системаси билан бирга двигателдан ажралиб, шу двигатель бориб тушган жойнинг яқинига қўнди. Автоматик станция Ой юзасига 3 февралда қўнганида, соат 21-45 30 секунд эди.

Станция Ойга қўнганидан кейин 4 минут 10 секунд ўтгач, антенналар очилди ва Ой юзасидан биринчи радиоэшиттириш сеанси бошланди. Станция билан олиб борилган мана шу ва кейинги радиоалоқа сеанслари станциядаги системаларнинг ҳаммаси нормал ишлаётганлигини, станция Ойга қўнган пайтда станция корпусининг герметиклиги бузилмаганлигини, терморегуляция системаси температура режимининг талаб қилинган даражада бўлишини таъминлаб турганлигини, станция билан доимий радиоалоқа қилиб туриш мумкинлигини станциядаги аппаратлар Ердан юборилаётган командалар билан бевосита бошқарилаётганлигини кўрсатди.

4 февраль соат 4-50 минутда Ердан юборилган командага мувофиқ, «Луна-9» станцияси Ой сатҳини назорат қилишни ва унинг суратини Ерга юборишни бошлади.

«Луна-9» станцияси Ойнинг Бўронлар Океани районида координатлари 7° 08 шимолий кенгликдаги, 64° 22 минут ғарбий узунликдаги нуқтасига қўндирилди.

Бўронлар Океани Ой юзасидаги энг катта «денгизларнинг» бири бўлиб, Ой ярим шарининг кўриниб турган ғарбий четка зонасида жойлашган.

Маълумки, Ой юзасида икки асосий типдаги структура бор: бу структураларнинг бири кратерлар жуда кўп жойлашган ёруғ «материк» массивлар бўлиб, иккинчиси нисбатан текисроқ бўлган «денгиз» майдонларидир. Катта кратерлар «денгизлар»да материклардагига қараганда, анча камроқ учрайди. Ярим километрдан кичикроқ бўлган кратерлар тўғрисида гапириладиган бўлса, уларнинг сони «денгизлар»да ва «материклар»да баббаравар дейиш мумкин.

«Луна-9» планеталараро автоматик станцияси Марий кратерининг (диаметри 41 километр) ва Рейнер кратерининг (диаметри 30 километр) ғарбидаги жойга қўнди. Станция қўнган жойнинг яқинида Кавальери (диаметри 64 километр) ва Галилей (диаметри 16 километр) кратерлари ҳам бор. Станция қўнган райондаги Гевелий кратери (диаметри 118 километр) шу райондаги энг катта кратер ҳисобланади.

«Луна-9» ни юмшоқ қўндириш учун танлаб олинган «денгиз» райони кўп жиҳатдан типик район бўлиб, батафсил тадқиқ қилиниш учун, хеч шубҳасиз, аҳамиятлидир. Бу тадқиқотларнинг натижаларидан бундан буён ўтказиладиган космик экспериментларда кенг фойдаланиш мумкин.

Шу жуда катта илмий муваффақият — «Луна-9» совет автоматик станцияси Ойга қўндирилганлиги — Ойга одамнинг биринчи бўлиб қадам қўядиган вақтини, сўнгра эса Еримизнинг табиий йўлдошида биринчи илмий базалар ва обсерваториялар ташкил қилинадиган вақтни яқинлаштиради.

Ойдаги илмий базада ўтказиладиган кузатишлардан манфаатдор бўлган билим соҳаларининг ҳаммасини ҳозир санаб чиқиш қийин. Ерда биз ишлатадиган асбоблар ҳар қанча мукаммал бўлса ҳам, лекин Ойдаги мавжуд шароитнинг ҳаммасини шу асбоблар воситасида хеч қачон гавдалантириб бўлмайди.

Маълумки, Ер атмосферасининг таркибидаги баъзи компонентлар (озон, сув буғи, углекислота) бизга бошқа самовий жисмлардан келаётган нурларнинг катта қисмини ўзига қамраб олади. Бошқа самовий жисмларда содир бўлаётган физикавий жараёнларни ўрганишга имкон берадиган энг муҳим информация Ерга келиб етмайди. Ҳатто, Ер атмосферасининг компонентлари анча сийрак бўлган радиодиапазонда нисбатан жуда тор шундай «тиниқ дарча» борки, Ер ионосфераси шу дарча доирасидан ташқарида космосдан келаётган нурларни қайтариб туради.

Астрономия нуқтаи назаридан қараганда. Ойдаги обсерватория ғоят қулай шароитда ишлайдиган обсерватория бўлади. Атмосферанинг йўқлиги космосдан келадиган нурларнинг қамралишини йўқотибгина қолмасдан, шу билан бирга телескопда кўринаётган нарсаларни қалтирамайдиган ва «липилламайдиган» қилиб ҳам қўяди. Бир қанча астрономик объектларни, масалан планеталарни кузатмоқ учун Ер юзасида бўлишига қараганда, кўп марталаб катталаштириб кўрсатадиган телескоплардан фойдаланиш мумкин бўлиб қолади. Ойда туриб кузатиш шароити ҳам бутунлай бошқача бўлади. Чунки Ой тахминан 650 соатда ўз ўқининг атрофида тўла равишда айланиб чиқади. Демак, ўрганилаётган планеталарни Ой тунида уч юз соатдан кўпроқ вақт ичида тўхтовсиз кузатиб туриш мумкин. Атмосферанинг бўлмаслиги ярқираган фонга ҳам ўрин қолдирмайди ва Ойда бутун кун давомида ҳам юлдузлар ва планеталарни кузатиб туришни мумкин бўладиган иш қилиб қўяди.

Ичига одам тушган кемаларнинг космосда узоқ масофаларга учишларининг хавфсизлигини таъминлашга Ойдаги обсерватория жуда катта хизмат қилади. Қуёшнинг қандай ҳолатда бўлишини олдиндан хабар бериб қўймоқ учун ундан келадиган рентген, ультрабинафша ва корпускуляр нурлар ўрганиладиган бўлиб қолади.

Астрономиянинг ҳамма соҳалари мана шундай космик обсерваторияда кузатишлар олиб борилишидан манфаатдордир. Радиоастрономия космик радиотўлқинларни шу жумладан Галактикадан келадиган радиотўлқинларни ва ўта янги юлдузларнинг порлашини тадқиқ қиладиган бўлиб қолади. Сомон йўли объектларини ва бошқа объектларни тадқиқ қилиш юлдузлар астрономиясининг космогоник вазифаларини ҳал қилиш учун катта аҳамиятга эга бўлади. Астрономия учун катта негиз бўладиган фактларни аниқлаш, каталоглар, хариталар тузиш ва шу каби ишларни олиб бориш ҳам космонавтика учун катта аҳамиятга эга бўлади.

Ойдаги илмий базалар Ерни ўрганишни бутунлай янгича тарзда олиб боришга имкон беради. Планетамизнинг радиотўлқинлар тарқатиш режимини, унинг ярқирашидаги мавсумий ўзгаришларни тадқиқ этишни, Ернинг фотосуратини узлуксиз олиб туришни биринчи марта ташкил қилиш мумкин бўлиб қолади. Метереология хизмати Ернинг бутун ярим шари тўғрисида, шу жумладан тадқиқ қилиниши қийин бўлган океанлар ва қутб ҳавзалари сингари соҳалар тўғрисида дарров информация ола беради. Ернинг сунъий йўлдошлари юбораётган маълумотлар бутун планетамизга доир мана шундай яхлит манзарани кўрсатиб бера олмайди. Ойдаги обсерватория Ердаги об-ҳаво қандай бўлишини олдиндан айтиб беришга ёрдам беражак.

Диққатга сазовор бўлган шу нарсани айтиб ўтиш керакки, Ойда туриб Ердаги бир неча ўн метрли объектларни кузатиш мумкин, яъни Ердаги асбоблар билан Ойда кузатилиши мумкин бўлган объектларга қараганда, юз марталаб ва минг марталаб кичикроқ объектларни кузатиш мумкин бўлиб қолади. Шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, Ойда ўрнатилган телескопда кўринадиган акснинг сифати жуда юксак даражада бўлади, чунки чанг босган ва узлуксиз ҳаракатда бўлган Ер атмосфераси кузатиш объектига — Ер юзасига бевосита яқин туради.

Ойнинг ўзини тадқиқ қилиш алоҳида ўрин олади. Ой юзасидаги физик шароитлар тадқиқ қилинадиган, Ой тупроғининг структураси, Ойнинг фигураси ўрганиладиган бўлиб қолади, сейсмик, гравитацион ва магнит разведкалари ўтказилади, Ойда қандай фойдали қазилмалар борлиги аниқланади, унинг катта масштабли хариталари чизилади.

Шуни айтиб ўтиш керакки, «Луна-9» станциясига ўхшаш автоматик станциялар ёрдамида шу масалаларни тадқиқ қилишни бошлаб юбориш мумкин.

Ой юзаси қандай таркиб топганлигининг тарихини тадқиқ қилиш Қуёш системасининг келиб чиқиши тўғрисидаги назария учун катта аҳамиятга эга бўлади. Ойда атмосферанинг йўқлиги ва сувнинг йўқлиги натижасида унинг юзасида вужудга келган ҳолат кўп миллион йиллар давомида сира ўзгармай, ўзининг дастлабки ҳолини сақлаб келмоқда.

Ой юзасидаги специфик шароит уни бир қанча муҳим илмий тадқиқотлар ўтказиш учун жуда қулай қилиб қўяди. Масалан, Ойда чекланмаган ҳажмдаги вакуумнинг мавжудлиги унда юксак вакуум техникаси ва электроника соҳасидаги тадқиқотларни кенг миқёсда олиб бориш имкониятини туғдиради.

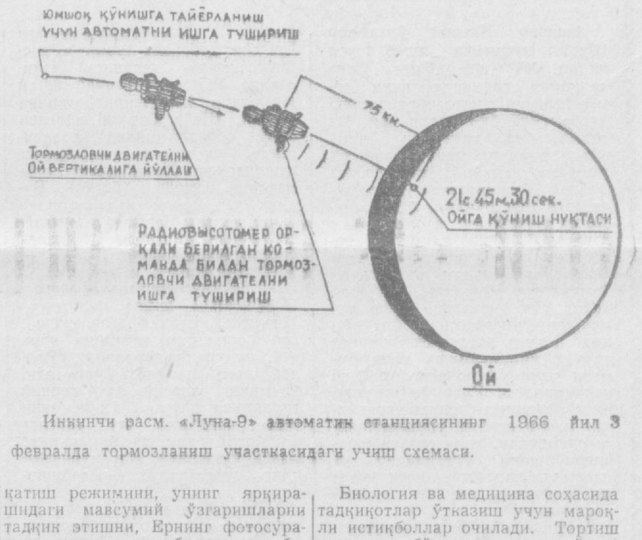

Иккинчи расм. «Луна-9» автоматик станциясининг 1966 йил 3 февралда тормозланиш участкасидаги учиш схемаси.

Биология ва медицина соҳасида тадқиқотлар ўтказиш учун мароқли истиқболлар очилади. Тортиш кучи кам бўлган шароитда ўсимлик ва ҳайвон организмлари қандай ҳолатга тушади? Физиологик жараёнлар қандай ўзгаради? Мана шу ва бошқа кўпгина масалаларни тирик организмларни ва одамни Ой юзасида узоқ вақт тургизиб, ўрганиш мумкин.

Ойдаги илмий базаларда қўлга киритиладиган янги билимлар турли фанларнинг ривожланишига нақадар катта таъсир қилишини ҳозир айтиб бериш қийин. Шу нарса шубҳасизки, бу — фан ва техниканинг бир қанча тармоқларини ривожлантиришнинг янги босқичи бўлажак.

Автоматик станция Ойга юмшоқ қўндирилганлиги — Ернинг биринчи сунъий йўлдоши учирилганидан кейин, одам космосда биринчи марта учганидан кейин, космонавт кемадан космосга биринчи марта чиққанидан кейин совет фани ва техникаси эришган бу жуда катта ғалаба — космосни ўзлаштиришдаги энг муҳим босқичдир.

(«ПРАВДА» 1966 йил 7 февраль).

«Луна-9» станциясининг қўниш жойи. Стрелка билан Ойга қўниш жойи кўрсатилган.

1441 Алишер Навоий 1966

ЭРТАГА АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ ТУҒИЛГАНИГА 525 ЙИЛ ТЎЛАДИ

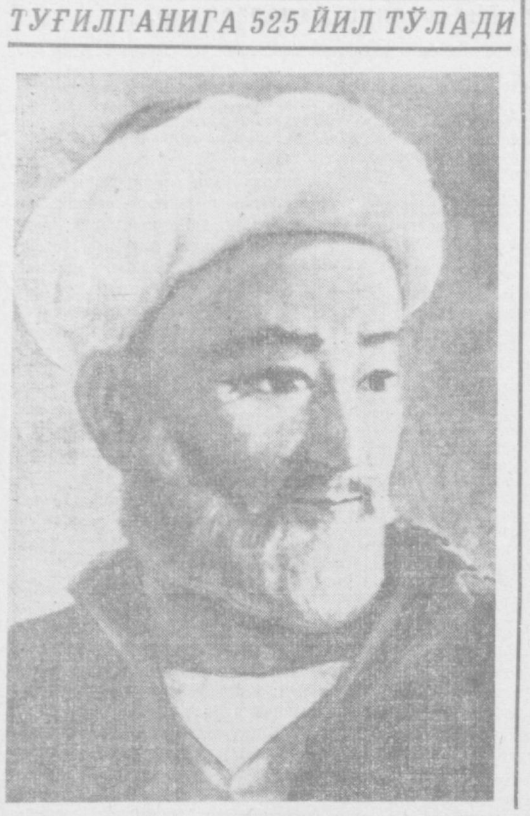

Алишер НАВОИЙ

ҒАЗАЛ

Кўзум ёшики юрак қониға тутош кўрунур,
Берур қонимға тонуғлиқ, агар чу ёш кўрунур.
Лабини сўрғали ақлим жунунға бўлди бадал,
Май ичса тез ўлур эл, соғда гар ёвош кўрунур.
Шикаста кўнглума оз ғам бўлуб турур кулли —
Кесак қаноти синуқ қуш кўзига тош кўрунур.
Не кунки юзини кўрсам, тушумга кирса не тонг —
Куёшқа боқса у кўз юмса ҳам, куёш кўрунур.
Не руд оқиздинг улус қонидинки, теграмгда
Назарда сой тошидек неча боқса, бош кўрунур.
Муғ эшикин туррадек ёп юзимғаким, гардун
Куёш ниҳони чекиб таврида савош кўрунур.
Навоийнинг бу намози не навъ экан, ё раб,
Ки сажда вақти кўзига ул эгма қош кўрунур.

ФАРДЛАР

Улки, ҳақ борида мақсуд истагай ҳар зотдин,
Меҳр борида ёруғлик кўз тутар зароротдин.

Тамаъ этма, кўп ўлса эл моли,
Кўрмайин ҳақ хазинасин холи.

Етар чу ризқинг, агар хорадур ва гар ёқут,
Ўзунгга юклама андуҳ тоғин, истаб қут.

Мурувват барча бермакдур, емак йўқ,
Футувват барча қилмоқдур, демак йўқ,
Такаллуф эрур танға фарсудалиқ,
Анинг таркидур жонға осудалиқ.

Музаввир макри бўлди мужиби қайд,
Нечукким, тулку лаъби боиси сайд.

Қотиқ эл жисмидин анбурлар олмай нақд эмас восил,
Ки тоғни пора-пора қилмайин, лаъл ўлмади ҳосил.

Кўк баҳридин яна тамаъ ком тутмайин,
Ким қатра сув томизмас, эл оғзин қурутмайин.

Тиндурур бою чиғойни ҳокими равшан замир,
Ерутур обод ила вайронани меҳри мунир.

ҚИТЪАЛАР

(ДЕВОНИ ФОНИЙДАН)

Агар олим тўрга ўтирмоқ учун
Ҳар мажлисга чопса қўлда оёғи,
Олиммас, жоҳил де, гўзаллар ҳуснин
Билса у қаддидан бошқа ҳар ёғин.

Гар иззат истасанг таъмани тарк эт,
Шу мазмунда гадолар бўлдилар хор.
Қуёшдан ортиқча нур сўраган ой,
Юзи бўлди қаро, ҳам обрўга зор.

Таъмасиз, дур тўкиб баҳор булути,
Шоҳларга соябон бўлди у такрор.

Гар соғлиқ истасанг, ема ҳеч овқат,
Иштаҳанг ғалаба қилмасдан бурун.
Аммо ҳали нафсинг қоникмай туриб,
Таомдан қўлингни тортишга урун.

Душманинг ҳасадчи бўлгани яхши,
Бад феъли ўзига беради азоб.
Ўз феъли ўзига дўст-душман бўлса,
Қасддан жисми жони бўлади хароб.

Ҳар кимки бошқани этмаса писанд,
Дардманлик йўлидан узоқдир, узоқ.
Халқни назар-писанд қилмаганларни
Лозимдир худписанд дея атамоқ.

Форсийдан Ш. Шомуҳамедов таржимаси.

АЛИШЕР ХОНАДОНИМИЗДА

Алишер Навоий ўзбек тилида «энг кўп ва энг хўп» китоблар битган буюк шоир ва мутафаккирдир. Унинг ғазаллари, рубоийлари ва достонлари шоир ҳаётлиги давридаёқ эл оғзига тушган, қўлёзмалар қилинган, халқ томонидан куйга солинган. Ана шу улкан ижодий меросни тўплаш ва нашр қилиш шоир замонидаёқ, аввало унинг ўзи томонидан бошланган. «Муҳокаматул луғатайн» да шоир 15 асарининг рўйхатини берган.

Маълумки, Навоийнинг ўз қўли билан ёзилган оригинал нусхалар (автографлар) бизгача сақланган эмас. Навоий асарларини оригиналдан кўчириш унинг замонидаги машҳур хаттотлар томонидан бажарилган бўлиб, ана шу китоблар шоир меросини тўплаш ва ўрганишда асосий манба ҳисобланади. Навоий асарлари — қўлёзмалари Иттифоқимиз, шунингдек Европа, Осиё ва ҳатто Американинг юзлаб кутубхоналари ва китоб фондларда сақланиб келинмоқда. Турли асрларда кўчирилган бу қўлёзма асарлардан 2000 дан кўпроғи маълум.

Навоий асарларини тўплаш ва уларни нашр этиш соҳасида кейинги йилларда жуда катта ишлар қилинди. Биргина 1958—1963 йиллар мобайнида унинг 19 номдаги асари 306 минг нусхада уч тилда босилиб чиқди. Шулардан 16 китоб 251 минг нусхада ўзбек тилида нашр қилинди.

Навоийнинг 500 йиллик юбилейи муносабати билан ғазаллар девони, «Хамса»си ва бошқа асарлари ўзбек, рус ва Иттифоқимиздаги бошқа халқлар тилларида чиқарилди. Масалан, 1940 йилда «Чор девон», «Фарҳод ва Ширин» ва бошқалар оммавий тиражда нашр қилинди.

Кейинги ўн йил мобайнида Навоий меросини тўплаш ва китобхонларга тақдим этиш ишлари давом эттирилди. 1959 йилда «Хазойинул маоний»нинг биринчи девони «Ғаройибус-сиғар» 10000 нусхада нашр этилди. Кейинги йилларда «Чор девон» номи билан оламга машҳур бўлган ана шу лирик девоннинг «Наводируш шабоб», «Бадойиул васат», «Фаводийул кибар» китоблари худди шу тиражда босмадан чиқди. 1960 йилда «Хамса» бутунича нашр этилиб, 10000 нусхада китобхонларга совға қилинди.

Навоийнинг танланган асарларини ўз ичига олган китобчалар айниқса катта тираж билан бир неча марта нашр этилган. 1958 йил ва 1960 йиллардагина улар 40000 нусхада босилиб чиқди.

Шоирнинг айрим асарлари ҳам алоҳида китоб бўлиб бир неча марта нашр этилган. «Фарҳод ва Ширин» 1940, 1956, 1963 йилларда жамми 70000 нусхада, «Лайли ва Мажнун» 1958 йилда 50000 нусхада, «Афоризмлар» ва «Рубоийлар» 1941, 1947 ва 1961 йилларда оммавий тиражда босилган.

Навоий асарлари қардош ва чет эл халқлари тилларида ҳам янграмоқда. Масалан, рус тилида унинг танланган асарлари ва девонлари қайта-қайта моҳирона таржима қилинди. «Фарҳод ва Ширин» 1940, 1943 ва 1957 йилларда 50000 нусхада, «Лайли ва Мажнун» 1943 ва 1958 йилларда 25000 дан ортиқ нусхада, лирик тўпламлар эса бир неча марта, 1943 ва 1951 йилларда оммавий нусхада рус китобхонларига тақдим қилинди.

1963 йилдан бошлаб эса биринчи марта Навоий асарларининг 15 томлик тўплами нашр этила бошланди. Мазкур оммавий нашрга шоир ва мутафаккирнинг ўзбек ва форс-тожик тилларида яратган ва бизгача маълум бўлган лирик девони, «Хамса» достонлари, «Лисонуттайр», «Мажолисун нафоис», «Муҳокаматул луғатайн», «Маҳбубул қулуб», «Муншаот» сингари прозаик асарлари киритилган бўлиб, бунда қадимий қўлёзма ёдгорликлари ва илмий-танқидий текстлардан фойдаланилди. Бу тўпламнинг нашр этилиши республикамизнинг маданий ҳаётида улкан воқеадир.

И. СУЛТОНОВ.

НАВОИЙ ДАҲОСИ

А. ХАИТМЕТОВ.

Алишер Навоий ўрта аср Шарқ муҳитида яшаб ижод қилди. XV аср Ўрта Осиё халқлари тарихида ички социал-сиёсий қарама-қаршиликларга тўла бир давр эди. Бу даврда бир томондан йирик феодалларнинг мавқеи ҳар томонлама кучайиб, шу негизда феодал маданиятнинг ривожланишига йўл очилган бўлса, иккинчи томондан феодал зулм авж олиб, меҳнаткаш халқ норозилиги ўсиб, прогрессив адабиётда халқчиллик аломатлари чуқурлаша бошлади. Навоий каби сўз усталари ана шу халқчил прогрессив адабиётнинг ўсиши ва ривожланишига хизмат қилдилар ва халқ оммаси учун ўлмас асарлар ёзиб қолдирдилар. Улар ўз ижодларида ўзларига қадар яратилган илғор адабий традицияларга суяндилар, халқ оғзаки ижодидан доим ўргандилар ва уларнинг ҳар бири буюк новатор сифатида адабиёт майдонига чиқди.

Ўзбек адабиёти ва маданияти тарихида Навоийнинг роли ғоят буюк ва мислсиздир. У ўзбек тилидаги шеърларини тўплаб тўрт девон «Хазойинул-маони» тузди, беш достонни ўз ичига олган «Хамса» яратди. Бундан ташқари ўзбек тили, адабиёти масалаларига доир «Мажолисун-нафоис», «Муҳокаматул-луғатайн», «Мезонул-авзон», «Хамсатул-мутаҳайирин» каби илмий асарларини ёзди. Форсий тилда ёзган шеърларидан эса алоҳида девон тузди («Девони Фоний»). Умрининг охирларида фалсафий-социал мазмунга эга бўлган «Маҳбубул-қулуб» номли насрий асарини ҳамда «Лисонут-тайр» достонини ёзишга киришди ва уларни ҳам муваффақият билан тугаллади. У ўзининг адабий меросини тахминан юзминг байт ҳажмида деб белгилади. Бу билан у турки халқлар шеъриятининг буюк байроқдори сифатида майдонга чиқди ва бу тўғрида фахрланиб қуйидагиларни ёзди:

Турк назмида чу мен тортиб алам,
Айладим ул мамлакатни яккалам».
Тўрт девон бирла назми «Панж ганж»
Даст берди чекмайин андуҳу ранж.
Назму насрим китоби тахминшунос
Ёзса, юзминг байт этар эрди қиёс.

Бу ўринда Навоийнинг юз мингдан ортиқ мисрани ташкил этган тўрт девон билан беш достонни ҳеч бир қийналмасдан ёздим («чекмайин андуҳу ранж») дейиши характерли бўлиб, биз бунга алоҳида диққатни тортмоқчимиз. Чунки бу шоир томонидан тасодифий айтилган гап эмас.

Маълумки, Навоий жуда эрта хат таниган, савод чиқарган, етти-саккиз ёшларидан бошлаб шеър машқ қила бошлаган. «Хазойинул-маони»га ёзилган дебочада шоир «Ғаройибус-сиғар» девонига етти-саккиз ёшидан бошлаб ёзган шеърлари ҳам киритилганини айтади. Шайх Саъдий ибораси билан образли қилиб ифодалаганда, «кичиклигиданоқ унинг пешонасида буюкликнинг аломатлари намоён бўлган». Бунинг энг ёрқин далилларидан бири кекса Мавлоно Лутфийнинг энди йигирма ёшларга кирган Алишернинг:

Оразин ёпқоч, кўзумдан сочилур ҳар лаҳза ёш,
Бўйлаким пайдо бўлур юлдуз, ниҳон бўлғоч қуёш...

деб бошланган ғазалини эшитиб, чуқур таъсирланиб: «Воллоҳ, агар муяссар бўлса эди, ўзимнинг форсий ва туркий тилларида айтган ўн-ўн икки минг байтимни шу ғазалга алмаштирардим ва бу ишнинг юзага чиқишини зўр муваффақият ҳисоблардим» — дейишидир.

Навоийдаги гениал зеҳн ва қобилият аввало унинг ниҳоятда кўп шеърни ёд билганида кўринади. XII аср адабиётшунос олимларидан Низомий Арузи Самарқандий ўзининг «Чор мақола» асарида шоир бўламан деган одам ёшлигида илгари ўтган шоирларнинг шеърларидан йигирма минг байтни, ўз замондошларининг шеърларидан эса ўн минг мисрани ёддан ўқий олиши керак деб ёзган эди. Навоий эса йигитлик чоғларида эллик мингдан ортиқ байтни ёд билган. Бу ҳақда у ўзи «Муҳокаматул-луғатайн»да: «...йигитлигим замони ва шабоб айёми овонида кўпроқ шеърда сеҳрсоз ва назмда фусун пардоз шуаронинг ширин ашъори ва рангин абётидин эллик мингдан ортуқ ёд тутупмен ва алар завқ ва хушҳоллиғидин ўзумни овутубмен ва салоҳ ва фасодлариға фикр айтибмен...» деб ёзган эди. Навоийнинг 9—10 ёшларидаёқ Фаридиддин Атторнинг «Мантиқут-тайр» достонини бошидан охиригача ёд олганини эсга олсак, бу фикрнинг тўғрилигига ҳеч шубҳа қилмаса бўлади.

Ёшликдан бошлаб кўп ўқиш, мутолаа қилиш, шеърларни ёд олиш, узлуксиз шеър машқига берилиш Навоийнинг жуда эрта поэтик ижод соҳасидаги муваффақиятларини белгилай бошлаган. У йигитлик чоғида подшоҳ Абу Саид билан келиша олмай Самарқандга кетиб, у ердан устози Саййид Ҳасан Ардашерга ёзган шеърий мактубида бошқалар ўттиз йилда ёзиши мумкин бўлган асарни у ердан, устози Сайид Хасан тига эга эканлиги, бир кунда юз байт шеър ижод қилиши («Анинг кунда юз байти ҳалвом эрур») ҳақида сўзлайдики, бу шоирнинг шеър ёзиш санъатини нақадар юксак даражада эгаллаганидан дарак беради. Ниҳоят, бунга энг зўр далил «Хамса»дек буюк асарнинг ҳаммаси бўлиб икки йилда (1483—1485) ёзиб тугаллаганидир. Навоий буни шарҳлаб, «Садди Искандарий» достонининг охирида ёзади.

Маълум бўладики, Навоий «Хамса»га кирган беш достонни ўзининг кундалик вазифаларидан, хусусан давлат ишларидан (бу вақтда у Султон Ҳусайн саройида вазирлик вазифасини ўтар, одамларнинг арзу-додларини эшитар, дипломатия ишларини олиб борар, қурилишларга раҳбарлик қилар, санъат ва маданият аҳлларига ҳомийлик кўрсатар ва ҳоказо!) бир кун ҳам бўшамаган ҳолда ёзган. Навбатдаги бундай улуғ иш қобилияти умрининг охиригача сўнмаган. У, масалан, «Лисонут-тайр» устида қандай ишлагани ҳақида ўзи дейди:

Хома рафторин неча сурсам неча,
Қирқ-эллик байт ҳар ёрим кеча
Сафҳаға ёзмай карорим йўқ эрди,
Бу рақамда ихтиёрим йўқ эрди.

Бу фактларнинг ҳаммаси Навоийнинг шеърият билан яшаганини ва курашганини исбот қилади. Албатта, бундай тез ва кўп ёзиш Навоий даҳосининг бир томони холос. Ҳамма гап шундаки, Заҳириддин Бобир таъбири билан айтганда, у кўп ёзиш билан бирга хўб ёзишга ҳам интилган ва эришган. «Хазойинул — маони» ва «Хамса» каби буюк поэтик обидаларнинг дунёга келиши бутун Шарқ адабиёти тарихида жуда катта воқеалар бўлган эдики, буни Абдураҳмон Жомий, Хондамир, Бобир ва бошқалар ўз замонидаёқ қайд этганлар.

Навоий «Хамса»га кирган «Ҳайратул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Саъбаи сайёр», «Садди Искандарий» достонларида ўз даврининг ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётига доир илғор ғояларни илгари сурди, зулмни, жаҳолатни, феодал бошбошдоқликларни аёвсиз фош қилди, адолатни ёқлади, маърифатни, гўзалликни куйлади, инсонпарварлик байроғини юқори кўтарди. Унинг қаҳрамонларидан Фарҳод Арманистонга келиб қолар экан, у ерда оғир жисмоний меҳнат остида ғоят эзилган халқни кўриб, уларга ёрдам қўлини чўзиб, ўз тешаварлик ҳунарини ишга солади ва дейди:

— Ҳунарни асрабон неткумдир охир!
Олиб туфроққаму кеткумдур охир!...

Шоир достонларида тасвирланган деярли ҳамма ижобий қаҳрамонлар қарийб ана шу таҳлиддаги олижаноб, халқпарвар, аҳдига ва севгисига вафодор, ўзида ҳам олимликни, ҳам қаҳрамонликни мужассамлантирган ажойиб кишилардир. Навоий ўз асарларини ҳам халқ оммасини кўзлаб, унга мўлжаллаб ёзар эди. У «Саъбаи сайёр» достонини кўзда тутиб, шу асар охирида:

Деганимни улусқа марғуб эт!
Ёзғонимни кўнгулга маҳбуб эт!..

дер экан, у ўзининг ҳамма асарлари ҳақида ҳам шундай деган дейиш мумкин.

Шоирнинг 2500 дан ортиқ ғазалини ҳамда ўзбек тилидаги барча лирик шеърларини ўз ичига олган «Хазойинул-маони» деган йиғма девони чиндан ҳам ўз даври маънавий ҳаётининг лирик энциклопедиясидир. Ундаги ранг-баранг шеърий формаларга оид юзларча шеърларда ўша давр кишисининг мураккаб ҳис-туйғулари, интилишлари, орзу-умидлари ўзининг хилма-хил ва гўзал ифодасини топган.

Ўз лирик ва эпик қаҳрамонлари образларини Навоий ёрқин бадиий бўёқларда гавдалантирди. Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Дилором ва Искандар — булар ҳаммаси ўз юксак мақсадлари йўлида жонини ҳам аямаган, ҳар қандай қийинчиликларга бардош берган, уларни енгишга ҳаракат қилган актив курашчилардир. Фарҳод қанча мард ва оқил, вафодор ва самимий бўлса, унинг севгилиси Ширин ҳам шунча вафодор ва оқила, мард ва шижоатлидир. Мажнун севгиси қанча чексиз бўлса, Лайлиники ҳам ундан қолишмайди. Тўртинчи достонда Дилором ҳақиқатни исботлаш учун қанча мардонавор тиришса, сўнгги достонда Искандар ҳам ўз идеалларини амалга ошириш учун жонини фидо қилади. Бу образларни кўздан кечирган китобхон шоир хаёлининг чексизлигига, тафаккурининг чуқурлигига қойил қолмай иложи йўқ.

Навоий бадиий ижоднинг моҳиятини аристотелчасига идрок этган санъаткорлардан эди. У адабий асарда мундарижа билан шаклнинг ўзаро муносабатини тўғри тушунади.

Ўзбек адабиёти тарихида Навоийнинг энг катта хизматларидан яна бири унинг ўзбек адабий тили учун курашидир. У ўз халқининг оташин ватанпарвари сифатида бу тилни камситувчиларга қарши изчил кураш олиб бориб, ўзининг кўп асарларини ўзбек тилида ёзди, бу тилнинг бойлиги ва гўзаллигини сўздагина эмас, амалда ҳам исбот қилди, ўзбек адабиётини жаҳон миқёсига олиб чиқди. Лекин бу билан у бошқа тилларни ва адабиётларни асло камситмади, аксинча, бошқа халқларнинг адабиётларини ҳам доим севиб ўрганди, ҳатто форс тилида оригинал шеърлар ёзди.

Прогрессив инсоният Навоийни фақат шоир сифатида эмас, балки буюк мутафаккир ва олим, буюк давлат арбоби ва маданият ҳомиси сифатида ҳам танийди. Навоий ўз асарлари билан фақат шоир сифатида эмас, балки ўз давридаги қийин ва чигал масалаларга жавоб қидирган улкан мутафаккир сифатида ҳам майдонга чиқди ҳамда тафаккур тарихида чуқур из қолдирди.

Навоий ота-онаси ўлгач, йигитлик йилларида мамлакатда феодал тартибсизликлар авж олиб, кўп моддий ва маънавий қийинчиликларни бошидан кечирган бўлса ҳам, лекин Султон Ҳусайн Бойқаро подшоҳлиги даврида маълум вақтларда катта мансабларга эришиб, ўз қўл остидаги маблағларни халқ ва мамлакат ободонлигига сарф қилди. Бу даврда унинг ташаббуси билан мамлакатда жуда кўп янги мадрасалар, боғлар, йўллар, каналлар ва бинолар қурилди. Ҳирот дунёнинг энг гўзал шаҳарларидан бирига айланди. Навоийнинг ҳомийлигида эса бу вақтда фан ва санъатнинг кўп соҳаларида ўнлаб гигант устозлар етишди. Уларнинг риёзат, астрономия, табобат, поэтика, тарих, музика, рассомлик, каллиграфия ва ҳоказоларга оид асарлари Шарқ халқлари маданияти тарихида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Ана шу фонда Навоий даҳоси янада ёрқинроқ кўринади.

Эртага улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоийнинг туғилганига 525 йил тўлади. Гарчи бу улуғ шахс ва унинг замони билан бизнинг замонамиз орасида беш юз йилдан ортиқ вақт ўтган бўлса ҳам, лекин йиллар ўтиши билан ушбу улкан даҳо эгасининг ижоди, номи, шуҳрати бизга тобора қадрлироқ бўлиб бормоқда, ҳар бир совет китобхонининг қалбидан чуқурроқ жой олмоқда. Навоий номи билан боғлиқ ҳар бир тарихий сана, унинг ижодига бағишланган ҳар бир илмий тадқиқот, унинг асарларининг ҳар бир янги нашри унинг ижодининг янги қирраларини очмоқда, ғоявий-бадиий чексизлигини намойиш қилмоқда ва бу эса улуғ санъаткорларгагина хос хусусиятлардир.

ШОИР ЮБИЛЕЙИГА

ТОШКЕНТ. (ТАСС мухбири). Алишер Навоий (1441—1501)нинг «Қушлар тили» («Лисанут-тайр») номли фалсафий достони биринчи марта Тошкентда нашр қилинди. Китоб ўзбек тилида чиқарилди. Асар буюк ўзбек мутафаккири ва шоирининг қизиқарли фалсафий фикрларидан ташкил топган. Асар тексти нашрга тайёрланаётган пайтда шу нарса маълум бўлдики, аввал ўйлаганларидек, шоир бу асар устида ҳаётининг сўнгги йилларидагина эмас, бутун умр бўйи ишлаган экан. Китоб Алишер Навоий туғилган куннинг 525 йиллигига совға тарзида чиқарилди. Ўзбекистонда Навоий танланган асарларининг 15 томлиги босилиб чиқмоқда. Танланган асарларнинг 10 томи ўзбек тилида чиқарилди.

Шу кунларда шоирнинг номи билан аталувчи театр саҳнасида Р. Глиэр ва Т. Содиқовларнинг «Лайли ва Мажнун» операси Навоий қаҳрамонлари образини жонлантирмоқда. Ҳамза номидаги академик драма театри «Алишер Навоий» драмасини 600-марта намойиш қилди. Драматурглар Уйғун ва Иззат Султонов бу асарда буюк отахоннинг ҳаёт ва фаолиятини ҳикоя қиладилар.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясида илмий сессия очилади ва унда Навоий ижодий меросини ўрганиш ишларининг якуни кўриб чиқилади.

Зоҳириддин Муҳаммад БОБИР.

„БОБИРНОМА“

(Шу номли китобнинг Алишер Навоийнинг Самарқандда яшаганлиги ва таҳсил олганлигига доир бобидан бир лавҳа).

Ҳусайн Бойқаронинг сарой мулозимларидан бири «...Алишербек Навоий эди, беги эмас эди, балки мусоҳиби эди. Кичиклигида ҳаммактаб экандурлар. Хусусият (дўстлик) бисёр экандир. Билмам, не жарима билан Султон Абу Саид Мирза Ҳиридин иҳрож қилди. Самарқандға борди, неча йил Самарқандда эди. Аҳмад Ҳожибек мураббий ва муқаввийси (ҳомийси) эди. Алишербекнинг мижози нозик била машҳурдир. Эл, назокатини давлатининг ғуруридин тасаввур қилур эрдилар. Андоқ эмас экандир. Бу сифат анга жибилли (табиий) экандур. Самарқандда эканда ҳам у шундоқ нозик мижоз экандур.

Алишербек назири йўқ киши эди. Туркий тил била то шеър айтибтурлар, ҳеч ким онча кўп ва хўп айтган эмас...»

ХОНДАМИР

„МАКОРИМУЛ АХЛОҚ“

(Шу номли китобнинг, Алишер Навоийнинг Самарқанд шаҳрида яшагани ва ундаги олимлар қўлида тахсил кўргани тўғрисидаги бобидан бир лавҳа)

Алишер Навоий жуда ёш болалик даврининг аввалидан бошлаб, умрининг охиригача файзли, унумли вақтларини илм ва санъат ўрганиш учун сарф қилди.

Хуросон шоҳи Абу Саид Мирзо Султоннинг подшоҳлик даврида (1466 йилдан бошлаб 1469 йилгача бўлган давр) диний илмларни ва бошқа фанларни жуда яхши билганликдан иккинчи Абу Али ибн Сино лақабини олган Хўжа Фазуллоҳи Абулайсийнинг олдига Самарқандга бориб унинг хонақоҳидан ҳужра олди. Бир қанча вақт тегишинча фойдаланишга киришди. Хўжа жаноблари Олий ҳазратнинг ўткир зеҳнли эканини ҳар вақт мақтар эди ва бошқа ўқувчилардан уни ортиқ кўрарди. Султон Абу Саид бу кўп ташвишли манзилдан кўчгандан (ўлгандан) сўнг Ҳирот марказига хушхулқ соҳибқирон салтанат ва иқбол байроғини тиклади. Мана, шу вақтларда (1469 йилда) билим ва санъат доирасининг нуқтаси (Навоий) подшоҳнинг ноиби, бутун халқ ва ҳукумат доирасида бўлган кишиларнинг мақсадларини ҳал қилувчи, мамлакат ва миллат ишларини тартибга солувчи сифатида ишлади. Шу вазифаларнинг барчасини бажариш билан биргаликда қолган вақтини китобларнинг ибораларини тузатиш, маъноларини текшириш, далиллар билан исбот этиш, пок (холис) масалаларни топиш, нақли илмларнинг сирларини очиш ва ақлий билимларнинг ва фанларнинг қийин маъноларини ечишга сарф этди.

Кам каси бар сорири жоҳу жалол
Чун ту кард иқтисоби фазлу камол
(Буюклик ва баланд мартабалик тахти узра илм ва санъатни сен (Навоий) каби ўзлаштирган кимса камдир).

Редактор А. ИСМОИЛОВ.

Р. 07586. ИНДЕКС 64969 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети бирлашган нашриётининг босмахонаси, Тошкент шаҳри. Г — 1048.